

УГОРЩИНА

□ Міжнародний конгрес артистів буде скликано у вересні поточного року в Будапешті.

□ Будапештська Музична Академія нагоди 50-х роковин свого ювілею надала титул професора *honoris causa* таким чужоземним композиторам і музикантам: Олександрові Глазунову, Рихарду Штраусу, Феліксу Вейнгартнеру, Евгєну Д'Альберту, Жану Сибеліусу, Роберту Каюнусу, Титро Масканьї, Альфреду Ельгаронголю, Емілю Зауєру, Йосифові Марксу, Вінценту Д'Інді. Академія матиме назву: „Угорська Вища Школа Музики Франца Ліста“.

З нагоди ювілею академії тіло Ліста буде перенесене з Байрета до Будапешту.

□ Лекція Т. Толстої. Наприкінці квітня Т. Толстая в залі музичної академії в Будапешті читала доповідь про останні дні життя Льва Толстого.

□ Процес письменника. Наприкінці квітня відбувся суд над популярним молодим письменником Терзанським: його обвинувачують у зневазі в пресі громадської моралі (в новелі „Розпусниця та дівчина“). Письменника засудили до штрафу, розміром в 3 мільйони корон.

АМЕРИКА

□ Українська гімназія. Український Союз в Америці відкриває в Порто українсько-португальську гімназію. Окрім обов'язкових у Бразилії дисциплін, тут викладатимуть українську мову, літературу та історію.

□ Перший радіо-університет. У Бостоні відкривається радіо-університет. Студенти його слухатимуть лекції сидячи вдома в себе. До читання лекцій запрошені

визначніші вчені. Викладання буде переводитись у популярній, загальноприступній формі.

□ Смерть філософа. Наприкінці березня кінчив самовбивством професор філософії Колумбійського університету Джордж Стюарт Фюлертон. Найголовніші з праць його — це „Свідомість безконечного“, „Філософія Спінози“, „Система метафізики“, „Вступ до філософії“ та ін.

VARIA

□ Радянські письменники за кордоном. Обществу драматичних письменників одержало повідомлення з Парижу, що французька асоціація драматургів не дожидаючи складання літературної конвенції поміж Францією та ССРР прийняло в склад своїх членів російських авторів, п'єси яких ідуть в Парижі. Разом з тим асоціація буде виплачувати авторські російським драматургам.

□ Винахід інженера Шішкіна. Інженер Шішкін, який перебуває в Баку, винайшов спосіб шляхом вирахування в умі скласти таблицю п'ятизначних логарифмів перших ста чисел. Ним також проведений досвід над потенціюванням. В недалекому часі Шішкін надіється розробити деталі і найти можливість провадити в умі вирахування, які робили до цього часу тільки за допомогою таблиць логарифмів.

□ Смерть Фламаріона. Умер відомий французький письменник Каміль Фламаріон. Смерть настигла його на 82 році під час роботи в своїй обсерваторії.

□ Будинок Віктора Гюґо. Французький уряд купує для французької нації будинок на острові Джерсеї, в якому прожив Віктор Гюґо 15 років в еміграції за свої політичні переконання.

□ Сторічний ювілей Блекмора. Англія святкує сторіччя народження Блекмора. Один з його творів „Лорна Дун“ мав надзвичайний поспіх і витримав до 600 видань.

□ Смерть новеліста. Вмер відомий французький новеліст П'єр Луї. Його „Афродита“ розійшлась в 350.000 прим.

□ Виставка портретів. В Лондоні відкрилась виставка членів Королівського Общества портретистів. Виставка займає дві залі міської галереї.

Гюґо Гофман Сталь — відомий німецький поет приїздить до Лондону почесним гостем, куди його закликав клуб поетів.

□ Андрієн Герлян. Паризьке географічне общество дало велику золоту медаль Андрієн Герляну одному із видатних дослідувачів полярних країн. Герлян стоїть на чолі Бельгійської експедиції, яка прибула на південну кулю.

□ Артисти пішки довкола світу. До Батуму прибули проф. Лейпцигської філармонії Цейтле і артист Пельц, які обходять світ пішки. Вони вийшли із Лейпцига в серпні 1923 року і пройшли по Європі, Єгипті, Палестині і Анатолії до Батума. Мандрівка робиться з науковою метою і продовжиться приблизно сім років.

□ Відкриття Єрусалимського університету. 1-го квітня відбулося в Палестині відкриття Єрусалимського єврейського університету. Спочатку функціонуватимуть факультети мікро-біологічний та тропічної медицини; в другу чергу буде відкрито інститут вивчення єврейських та східних наук, (єврейська та семітські мови, література, історія, філософія, єврейське право, досліджування Палестини та ін.). Є думка відкрити також факультет мистецтва.

Книгозбірня університету складається з 70.000 томів.

До складу університетської ради ввійдуть проф. Ейнштейн, Гінцбург, Соколов, Джемс Ротшильд, Варбут, Вейцман та ін.

□ Інститут полярних досліджувань. На заснування Інституту полярних досліджень спадкоємцями дослідника полярних країн капітана Скота передано Кембриджському університетові 13 тисяч ср. стерлінгів.

□ Експедиція на р. Амазонку. Відомий капітан Перль у близькому часі організовує експедицію до Бразилії для дослідження узбережжя Амазонки, де жив він 10 років. Він гадає дослідити простір у 7.000.000 квадр. кілометрів.

□ Датська експедиція до Гренландії. Відомий полярних країн Лауге Кох готується до нової експедиції до Гренландії в 1926 році.

□ Американська експедиція до Монголії. Американська експедиція Ендрьюса в найближчому часі розпочне обслідування пустині Гобі й Монголії. Експедиція пройде 900 миль од Калгану, стане в Чаганорі й поїде на захід, до Алтая.

□ Експедиція на Гімалаї. В найближчому часі організовується голандська експедиція на Гімалаї. Керівництво доручено двом швейцарським гірським провідникам—Перену й Лохматару, що сховався на Гімалаї вже тричі.

□ Знахідки поганської доби. У Вірменії в селі Ахчакхала Ечміадзинського повіту знайдено кілька кам'яних статуй поганської доби. Статуї перевезені до Комітету Охорони стародавніх пам'яток.

□ Розкопки в Будапешті. Підчас розкопок у околиці Будапешту Енгельфелді знайдено багато золотих тарілок, фігур та частин фігур.

Вважають, що давність цих знахідок—3500 років і що вони являють частину скарбів Атилі. Дальші розкопки переводяться під керівництвом Угорського Національного Музею.

□ Розкопки в Комарно. (Угорщина) Угорський Національний Музей розпочав розкопки у повіті Озені на тому місці, де був прикордонний римський лагерь Бригетіум. Знайдено великий саркофаг, вкритий надписами й барельєфами, що зберігся дуже гарно. Звертає увагу один надзвичайно гарний барельєф, знайдений на віці саркофагу, що являє постать матери й дитини: він має 40 метрів висоти.

В середині саркофагу знайдено багато коштовних речей, золоті ланцюги, персні, обломки прикрашеної сріблом скриньки для дорогих річей, срібну й бронзову кварта та 6 пляшок для косметики, що розсипались одразу, коли їх виняли й винесли на повітря.

□ Виставка мініатюрних книжок. У Нью-Йоркській Публічній Бібліотеці була відкрита виставка мініатюрних книжок, влаштована відомим знавцем книжок Вільбургом Масей-Стопом. Виставка складалася майже з 250 книжок на різних мовах, сучасних і старих.

На виставці було також багато мініатюрних гральних карток та рукописів.

□ Арсенал кам'яної доби. В одній каміноломні в околицях Рочестера (Англія) випадково було знайдено біля 4000 речей, здебільшого зброї; речі ці складені в 17 куп. Були розпочаті розкопки, підчас яких знайдено арсенал. Можливо, що тут була примітивна фабрика, що виготовлювала для околиць зброю та інші речі. Про це свідчить величезна кількість необробленого каміння, що було матеріалом для виробів тієї доби.

□ Розкопки в Мексиці. В околицях Гватемали (Мексика) нещодавно знайдено руїни стародавнього міста, збудованого, очевидно, індіанським плем'ям маїв, що заселяло цю країну протягом багатьох століть, того часу, коли в Мексиці з'являються іспанці.

Археологи гадають, що не тільки в цьому місці, а й у всій Центральній Африці в землі можна знайти пам'ятки цієї давно забутої культури.

□ Цікава знахідка. В околицях невеликого міста Чедуорт (Англія) цілком випадково знайдено було римську оселю III століття. Тут, у землі, так само випадково в землі відкрито мозаїкові плити. Було переведено розкопки й знайдено римську вілу в 16 кімнат з установкою центрального опалу. Біля віли знайдено ще кілька невеликих будівель.

Гадають, що тут була якась фабрика, можливо (як це можна міркувати з кількох штучних колодців), фабрика фарбування матерію.

Бібліографія

Ленін про національну справу. Передмова та примітки Н. Попова. Переклад Б. Ткаченко. Стор. 133. Ціна 50 коп. Д. В. У. 1925.

В збірнику подано в систематичній формі статті та передмови Леніна про національну справу. Матеріал поділено на чотири розділи, відповідно до чотирьох історичних періодів, під час яких доводилось Ленінові (кожен раз у нових обставинах) вивчати національне питання та писати про нього. В першому розділі маємо статті, написані напередодні російської революції 1905—1907 років. В другому — статті, написані в 1908—1914 роках („між двома революціями“ — під час реакції в Росії). В третьому — статті, написані під час світової імперіалістичної війни — 1914—1918 р.р. Нарешті, в четвертому розділі — статті та промови Леніна з часу пролетарської революції, з доби організації радянських держав та Комуністичного Інтернаціоналу.

До збірника залучено найбільш яскравий матеріал, в формі витягів зі статтів та промов, і додано до кожного розділу й кожної статті відповідні пояснення в тексті а також (в кінці книжки) — в примітках. Як добір матеріалу, так і його систематизація та пояснення до нього зроблено влучно. Збірка вийшла компактна і приступна до читання; Ленінова позиція в національній справі виступає зовсім виразно.

На жаль, переклад не зовсім вдалий, подекуди неточний, важкуватий. Є чимало неприємних друкарських (чи редакційних) помилок (наприклад, на стор. 6-ій і 77-ій). Отже, гарну книжку трохи зіпсовано перекладом.

П. Христюк

Л. Троцький. 1905 рік. Переклад А. Любченка та М. Щербака. Стор. 273. Ціна 1 карб. 50 коп. Держ. Вид. України. 1925.

„Генеральна репетиція“. 1905-й год. Книга для читання в школах, клубах і кружках. Под редакційей, с предисловием и примечаниями Д. И. Кардашева. Стор. 352. Цена 1 руб. 75 коп. Госуд. Изд. Украины.

Двадцять років минуло з того часу, коли пролетаріат колишньої Росії вперше масово вийшов на кін політичного життя, коли виступив завзято, хоч ще й не зовсім організовано, в бій з монархією. Зубатовщина, гапоновщина, надії на царя, розстріли робітників і, потім, — бурхливий, майже ніде (в иншій країні) невиданий, надзвичайно швидкий процес політичного, класового усвідомлення молоді пролетарської класи; плідні історичними наслідками, гідні подиву спроби створити нові класові пролетарські органи — ради робітничих депутатів; величезні страйки, криваві сутички з царським військом, спроби повстань у флоті і в армії, селянські заколоти і потім, як фінал — брудна, кривава, огидна хвиля погромів, що їх організував був царський уряд.

Все це далеке, чуже і в той самий час — близьке, зрозуміле. 1905-й рік — це-ж наш вчорашній день; це-ж перші болючі поразки і перші значні успіхи робітничої класи, перші (в XX столітті) грізні виступи селянської стихії. Це-ж блискавка серед темної ночі царату, що освітила історичний шлях російського пролетаріату на ближчі десять років; це-ж — за висловом Леніна — „генеральна репетиція“, російського пролетаріату, після якої він побідно виступив в 1917—1920 роках в смертельний бій з капіталістично-поміщицьким ладом — за радянську державу, за соціалізм.

Названі вгорі книжки яскраво характеризують події 1905 року. Книжку Л. Троцького — „1905-й рік“ читається не як епічне оповідання про давноминулі події, не як „історію“ а як твір, що й досі ще не втратив злободенного інтересу, що й досі ще зачіпає за живі струни, за живі нерви. Подавши на початку загальну (інтересно, живо написану) характеристику тих суспільних сил, що двигали революцію 1905 року, Л. Троцький оповідає далі про 9 січня, жовтневий страйк, виникнення Ради Робітничих депутатів; про перші дні „свобод“ (після царського маніфесту), коли запрацювала особливо енергійно „царська рать“, про листопадовий страйк і грудневі

події; про селянські заклоти і повстання у флоті та про останні дні петербурзької ради робітничих депутатів. В „підсумках“ Л. Троцький подає загальні висновки та історичне освітлення подій 1905 року. Фотографії та портрети доповнюють текст.

Переклад гарний; видано книжку чепурно, на гарному папері.

Великий інтерес має і друга книжка — „Генеральная репетиция“. Це вміло впорядкований, збірник публіцистичного й літературного матеріалу, що освітлює події 1905 року. Як і книжка Л. Троцького, він починається з характеристики тих суспільних сил, що двигали революцію. Для характеристики наведено відповідні уривки з творів М. Покровського, Л. Каменева і Н. Леніна. Далі подано характеристику поліцейського соціалізму (зубатовщини та гапоновщини) і хід подій 9 січня 1905 року. В літературній частині цього (другого) розділу подано оповідання М. Горького — „Девятое Января“, вірш А. Блока — „Шли на приступ“, вірш Дем. Бедного — „День прозрения“ й инший літературний матеріал, що освітлює події 9 січня. В третьому розділі подано характеристику і хід робітничого руху, в четвертому — селянського руху; в п'ятому розповідається про революційний рух в армії і флоті, в шостому — про жовтневий страйк, в сьомому — про Ради Робітничих депутатів, у восьмому — про грудневе повстання. Кожен з розділів має дві частини — публіцистичну і літературну, де вміщено найбільш яскраві відповідні матеріали. Кінчається збірник дев'ятим розділом, під назвою — „Партія в 1905 році і уроки першої революції“; в цьому розділі уміщено уривки з творів Леніна, Бухаріна, Каменева і Зінов'єва, що стосуються до названої теми.

Великий фактичний матеріал систематизовано за порядком внутрішнього діалектичного розвитку подій; статистику й цифри використано лише остільки, оскільки того вимагає потреба підвести під дане суспільне явище економічну базу; головну увагу звернуто на масові явища революції 1905 року (на аналізі яких виявся увесь зріст генії Леніна), — все це робить збірник живим, інтересним, хоч, як заявляє і сам впорядчик, „не всі статті, що ввійшли в збірник є найкращі з того, що існує в літературі, що деякі з них почасти вже застаріли“.

„Генеральная репетиция“, безумовно, буде корисною книжкою в школах, клубах гуртках.

П. Христюк

Науковий Збірник за рік 1924 істор. секції Всеукр. Акад. Наук
за редакцією акад. Мих. Грушевського.

Хоч на обгортці цього збірника стоїть том 19, проте це, власне, том 1-й, виданий саме історичною секцією Всеукр. Акад. Наук. Попередники його з'являлися в ті часи, коли Академії ще не було, коли, може, про неї були мрії та й то в небагатьох. Важкий тернистий то був шлях, і кожен з отих 18 томів був великою перемогою над „незалежним обставинами“.

У цьому новому томі, що виходить в цілком инші часи, дано місце не лише статтям суто-історичним, сусідні галузі, допоміжні знайшли теж собі місце, і це надає ширшого інтересу збірникові.

Крім статті Ф. Савченка „Обрядовість найпримітивніших“ (про пігмев та бушменів) — статті цікавої, треба зазначити — всі инші статті належать до галузи українознавства.

Насамперед маємо дві статті з галузи археології:

Мик. Макаренка: „Городище Манастирище“ та В. Козловської „Археол. пам'ятки часів княз. доби коло с. Пометова — Віра на Київщині“. Перша має ширший характер, подає докладний опис цікавої пам'ятки.

Далі йде замітка акад. Мих. Сперанського „Ярославський збірник“. Збірник цей — рукопис, писаний на пергаменті, що належав Спасо-Преображ. монастиреві в Ярославлі. Збірник цей — то, одна з небагатьох пам'яток південно-руської літературної мови XII — XIII стол., що збереглися до наших днів. Мих. Сперанський подає відомості про зміст цього пам'ятника і виявляє, який багатий матеріал є в цьому збірникові для дослідувача старої доби нашого письменства.

Невелика розвідка акад. В. Перетця „Іван Вишенський і польська література XVI в.“, проте надзвичайно велику вагу має: Івана Вишенського то-ж досі уявляли собі, як старого темного ченця, неуча.

Акад. В. Перетц руйнує цей погляд і доводить, що оті всі розмови Вишенського про свою „простоту“, яким повірили дослідники, то лишень літературний засіб. Іван Вишенський, говорить, акад. Перетц, „видко, сучасникам своїм був відомий не тільки як енергійний борець... але також і як людина немалої начитанности...“

Далі йдуть три статті: В. Шугаєвського, А. Єршова та П. Неселовського, присвячені питанню мало дослідженому в українській науці, а саме: про грошовий обіг в старій Україні. В. Шугаєвський розглядає питання, „чи була на Україні в XVII віці власна монета“ і розбиваючи твердження про це проф. Слабченка, виявляючи їхню безпідставність, приходять до негативної відповіді на це запитання.

Проф. О. Грушевський в невеликій статті „З промислового життя XVI — XVII в.“ подає відомості про ватаги дніпровських уходів, експлуатацію цих уходів та відносини ухадників до старостинської адміністрації.

Статтю В. Щербини „Два київських генерал-губернатори першої полов. XVIII віку“ слід-би назвати інакше „Київське духівництво та два київськ. генер. губ.“, бо-ж саме про це і тільки про це і йде мова в статті.

Такий був матеріал архівний в автора, він його використував, у межах свого матеріалу зробив все. А, звичайно, повної картини діяльності і Д. Голіцина і Леонт'єва нема в статті, не згадано, скажемо, хоч-би про відносини Леонт'єва до Олексія Розумовського. Отже, назва статті ширша за її зміст, хоч, звичайно, по-за цим стаття цікава.

І в „Україні“, і в „Наук. Збірнику“, крім тих імен, що вже відомі своїми працями, бачимо і молодиків. Приміром, в останньому числі „України“ за 1924 рік маємо дуже путню статтю М. Ткаченка, присвячену Рум'янцівському опису — статтю корисну для кожного, хто далі братиметься за Рум'янцівський опис.

У цьому-ж числі „Наук. Збірн.“ маємо статтю С. Шамрая „Економ. стан козаків Полт. полку 1787 року“.

Звичайно, шкода, що автор, та він і сам це зазначав, не скористувався з оригіналу потрібної йому частини Рум'янц. опису.

Шкода, що авторові довелося обмежитися тільки чотирма сотнями, та проте у межах матеріалу роботу зроблено уважно та старанно. Не може задовольнити вступ, бо, скажемо, саме про першу половину 18 віку автором не сказано нічого, де йде мова про історію території Полт. полку. Але в цілому роботу зроблено на совість. А коли згадати, як мало маємо ми праць до історії козацтва 18 віку, то треба тільки вітати нову кожну роботу, хоч-би і без широких нових висновків, хоч-би тільки із уважною обробкою матеріалу, та вітати кожного нового дослідника, що береться за таку роботу.

Стаття О. Грушевської „З діяльності Куліша в 1850 роках та А. Лебідя „Листи Панаса Мирного до М. Коцюбинського“ подають новий матеріал для істориків літератури.

Цікава „Сторінка з історії демонології“ Д. Щербаківського, і хочеться тільки принаймні зазначити, що силу матеріалу про вірування в холеру можна здобати по журналах та часописах холерних років приміром, у мене під рукою „Вестник Европы“ за 1910 рік, жовтень і там у відділі „Провинц. Обзорение“ кілька цікавих відомостей про народні способи боротися з холерою: приміром, згадка, як у Сімферополі юрба оборювала плугом вулиці, щоб припинити холеру та інші, паралелі до наведених автором прикладів. Далі треба зазначити, що зовнішній вигляд „Наук. Збірника“, пристойний цілком, треба зазначити, що і „Україна“ і цей збірник виходять вчасно. У цілому, треба визнати, що „Наук. Збірник“ заслуговує великої уваги, про що можна сператися, це про актуальність тем тієї чи іншої статті, але це питання іншого ряду, і в невеликій бібліографічній замітці (бо для „Наук. Збірн.“ ця моя замітка є дуже невелика) порушувати його і не слід. На мою думку, ті завдання, що поставлено перед „Наук. Збірником“, в галузі дослідження життя старої України, виконано як слід.

Мик. Горбань

Бернштейн - Коган, С. В. Экономическое значение леса и его продукты. С 8 диаграммами. Инженерно-промышленная библиотека. В. Серия 5. № IX — 2. Государственное техническое издательство. М. 1925 г. стр. 29. Тираж 5.000. Цена 40 коп.

Коли дивитися на ліс, як на об'єкт світової торгівлі звичайно, тут, може, часами доводиться жаятися надзвичайного знищення лісової площі. Але чи можна на це знищення лісу дивитися спокійно, особливо, коли ліс має велике значіння в країнах сільсько-господарчих, впливає на стан самого сільського господарства? Не дивно, що це останнє не цікавило тов. Бернштейна-Когана в його книжці. Таким чином, за світовими торговельними операціями лісом забули значіння лісу для СРСР.

По-друге, сама книжка, на мою власну думку, це не нарис економічного значіння лісу та його продукції. Навпаки, це дуже цікавий малюнок із історії матеріальної культури всесвіту, тільки з метою з'ясування, куди йшов ліс. Тут автор використав відомості з етнографії, особливо з історії, щоб з'ясувати, що робили із дерева у стародавні, середні часи, навіть почасти, в нові часи. Все це — на підставі числених матеріалів протягом 9 стор. (3—12 стор.). А для чого? Щоб довести свою думку, що коли винайшли новий будівничий матеріал — залізо, нове паливо — кам'яне вугілля та нафту, — попит на дерево не зменшився, а навіть збільшився: на залізниці, в кам'яновугільній промисловості, на вироб паперу, різної тари та інше (стор. 13—17).

Цікаво перечитати про світову торгівлю лісом, починаючи з 1880 року, коли часами почувається брак лісу (стор. 17—23), а з другого боку, ціни на ліс ростуть поступово аж до 1913 року (стор. 23—27).

Безумовно, динамічно-історичну частину справи розглянуто надавичайно докладно, навіть дуже широко, але де-ж аналіза світового торгу, починаючи від 1913 року? Де сучасна торгівля лісом, чи може її зовсім тепер немає? Де перспективи лісного торгу?

Це все, може, в майбутньому? А поки що студіювання справи обірвалося, на жаль, на 1913 році.

Так само й літератури в цій справі вжито старуватої, все-ж нове, ніби не існує для тов. Бернштейна-Когана.

Піщанин

Кочеджі-Шаповалов, проф. Роль сільського господарства на Україні. Державне Видавництво України. Харків. 1925 року. Стор. 33+1 (зміст). Ціна 35 коп.

Популярної, і наукової літератури, що висвітлювала б роль сільського господарства на Україні, дуже мало. Це в той саме час, як Україна є найголовніше країна сільсько-господарча. Зупинити увагу читача на цьому питанні, з'ясувати роль та значіння сільського господарства на Україні — таке завдання мав проф. Кочеджі-Шаповалов, коли писав свою невеличку книжку. Гадаю, що це є — конспект до великої праці про роль сільського господарства на Україні.

Бо дійсно, про роль та значіння цього фактора в господарстві України (внутрішній ринок, експортні можливості, безпеку підчас війни харчами, вантаж транспорту, про державний та місцевий бюджет (кинуто тільки кілька слів (стор. 3—4) без жадного обґрунтування цифрами.

Читач гадає, що на всі оці запитання він знайде відповідь у дальших сторінках, але, на жаль, там нічого про це не знаходить.

Що ми маємо в головній частині книжки.

Розгляд зернового господарства України (стор. 4—7), культури цукрового буряка (стор. 7—8), олійних рослин (стор. 8—10), хмелю (10 стор.), овочів (стор. 10—12), городів (стор. 13—14), винограду та гуральництва (?) (стор. 14—17), тютюну (стор. 17—18), а крім того, — скотарства (стор. 18—22), свинарства (стор. 22—24), козівництва (стор. 24), птахівництва (стор. 24—26), кролівництва (стор. 26—27), пасічництва (стор. 27—28), шовківництва (стор. 29).

„Висновок“ (стор. 29—33) — це перспективи з організаційного боку в сільському господарстві що до врожаю, висіву, технічних досягнень, як кроки до могутнього розвитку народного господарства України.

Коли переглядаєш стор. 4—33, хочеться знайти освітлення питань, порушених на вступних 3—4 сторінках. На жаль, кажу знов, цього немає в книжці проф. Кочеджі-Шаповалова. На мою думку це велика хиба.

Крім того, коли починаєш переглядати, що проф. Кочеджі-Шаповалов каже про окремі „галузі с.-господарської праці“ в УСРР, — почувається незадоволення, а саме:

- а) цукрового матеріалу бракує, напр., про цукровий буряк після 1915 року;
- б) про хмільництво цілком бракує цифер про посівну площу;
- в) подаючи цифри про площу під садами, городами та баштанами на Україні 1923 року, автор робить висновок про скорочення площі по окремих губерніях проти довієського часу (на підставі чого?) (стор. 14);
- г) немає жодної цифри про кролівництво, пасічництво та шовківництво на Україні.

Піщанин

Т. Т. Німчинов. Рахівництво кредитових та сільсько-господарських товариств. Підручник для рахівників, членів Правління, ради та ревізійної комісії та слухачів Кооперативних курсів. „Книгоспілка“ 1925 року. Тираж 8.000, ціна 1 карб. 40 коп.

За останній час „Книгоспілкою“ випущено в світ українською мовою кілька досить цінних оригінальних книжок, що або висвітлюють теоретичні питання кооперації, або являють собою гарні підручники до окремих практичних питань звичайної повсякденної роботи кооперації. Треба сказати, що українська кооперативна книжка аж до самого останнього часу не була такою, щоб із нею можна було вийти в люди, або нею похвалитися. Коли що українською мовою і з'являлося, то здебільшого переклади з російського, мало пристосовані до потреб місцевої кооперативної практики. Тимчасом буйний розвиток української кооперації примушував боляче відчувати брак доброї оригінальної української кооперативної літератури. Отже, останні видання „Книгоспілки“ зрушують таке неприємне становище в цій царині й дозволяють сподіватись, що ми стоїмо на початку буйного розвитку цієї літератури, як теоретичної, як і практичної.

Серед останніх випущених „Книгоспілкою“ книг звертає на себе увагу праця Т. Німчинова. Написана досить і досить гарною мовою, вона є цінним вкладом у практичну кооперативну українську літературу. Зміст книжки далеко ширший аніж її назва. Крім свого спеціального завдання, вона дає стислий, але гарний і гарно обгрунтований, і скомпонований виклад загальних засад рахівництва, тісно сплетений з практикою його, що полегшує засвоєння. По книжці Т. Німчинова можна вчитися загальному рахівництву. Крім рахівництва кредитових і с.-г. товариств — книжка торкається обліку торгових операцій і споживчого товариства. Вона охоплює всі можливі операції сільського кооперативного товариства. Вона дає багато матеріалу, вказівок і прикладів і що до організації й практичної діяльності кредитових і с.-г. товариств, їхнього діловодства й інше. Що до рознологу матеріалу, як рівно — ж і що до самого викладу майже нічого залишити не можна. Книжка потрібна й появу її на світ треба вітати.

Можна залишити книжці лише нерівність вживаної термінології. Автор хитається в термінах. Воно й не дивно: це найбільшче питання нині в рахівництві. За минулий час запроваджено в українську рахункову термінологію такі терміни, що вони утворюють справжній жаргон, і науковим термінам доводиться вести тяжку боротьбу. Ця боротьба позначилась і на праці Т. Німчинова. Автор вживає поруч науковий термін „втрата“ і жаргоновий „збиток“, науковий термін „звіт“ і жаргоновий „відчит“. Деяку плутанину може внести і вживання терміну „прибуток“ так для визначення „прихода“, як і для визначення „дохода“.

Ця нерівність термінології є своєрідною „ознакою нашого часу“ і не можна винувати в ній цілком автора. Загального гарного враження від книги вона не псує. Рахівники, діячі низової кооперації й слухачі кооперативних курсів мають гарну підручну книжку, хоча й, скажемо вже на адресу „Книгоспілки“, трохи задорогеньку.

Б.

Др. Lubor Niederle. Hlovanskè starozitnosti. Pùvod a pocátky slovanù vychodnich Oddíl I. svazek IV. V. Praze. 1925. 286 стр.

Спочатку цього року у чеській Празі вийшла з друку нова книжка відомого твору славнозвісного професора Любора Нідерле — „Hlovanskè starozitnosti. Pùvod a pocátky slovanù vychodnich“. Ця нова праця з історії східного слав'янства складається із таких шости розділів: 1) територія, та сусіди (стор. 7 — 55), 2) східні слав'яни перед приходом Русів (стор. 56 — 85), 3) руси (стор. 86 — 116), 4) географічний нарис Русів в кінці першого тисячоріччя (стор. 117 — 126), 5) східні слав'яни у IX та X сторіччі (стор. 127 — 213), 6) огляд руської археології (стор. 214 — 277) і маленький додаток (стор. 278 — 281). Новий том цієї праці професора Нідерле має надзвичайне значіння для всіх, хто цікавиться питаннями про початок Русів, про спочаткове життя східного слав'янства в цілому та українських літописних племен між иншим. Звичайно, головні погляди проф. Нідерле на найважливіші проблеми цієї доби більш-менш вже відомі з попередніх томів його праці „Hlovanskè starozitnosti“; але — ж тепер ці питання заново переробив автор на підставі ознайомлення з великою новою літературою. Між иншим в цьому томі Нідерле, звертає особливу увагу на твори російського академіка небіжчика О. О. Шахматова а також —

на роботи українського історика М. С. Грушевського; при чому нерідко він полемізує з ними, особливо з останнім. Що до походження Руси, Л. Нідерле явно схиляється на бік норманістів, вважаючи, що „Русь — Варяги“ походження германського (стор. 111, 113 і інші). Потім він приймає розподіл східно-слав'янських племен на три головні групи, хоча його трохи й бентежить той факт, що розподіл літописних племен з археологічного боку не зовсім відповідає тому розподілові, який встановлює Шахматов на підставі лінгвістичних даних (стор. 209 — 211, 276 — 277 і інші). Однак Нідерле рішуче висловлюється за єдність „руської“ мови і вперто полемізує проти особистості мови української, при чому єдність народу „руського“ він знаходить ще в добу до другої половини першого тисячоріччя, гадаючи, що ця єдність знову відновила з X сторіччя, з доби Володимира й його наступників (стор. 211 — 213, 78 — 79 і інші). Останній гадці проф. Нідерле допомагає, як і в недавніх творах російського академіка В. М. Істріна, застаріла гіпотеза про надзвичайне, у східно-європейському масштабі, політичне значіння Київської держави, — гіпотеза, яка не витримує критики при сучасному стані студіювання літопису. Між іншим, прикладена до книжки мапа — „Східні слав'яни в кінці першого тисячоріччя“ підводить підсумки даним книжки про розподіл по території східних слав'ян за цієї доби; на великий жаль, вона по суті дає мало нового, і її швидко можна вважати за мапу доби „Повісти временних літ“, цеб-то початку XII віку, а не кінця X.

Тут проф. Нідерле уявляє собі східне слав'янство занадто географічно-об'єднаною суцільною масою, не беручи на увагу того безумовно великого колонізаційного руху, який переживали східно-слав'янські племена у X, а почасти й у XI в. З одного боку він мало бере на увагу присутність східно-слав'янських племен у Подонні і потребу в якомусь етнічно-географічному звязку з Тмутараканню. З другого боку він без певних археологічних підстав приєднує слав'янське населення сучасної Полтавщини до сіверян і робить тут його суцільною масою аж до Псла, між тим, як з літопису відома неподалечку від самого Переяслава присутність Торків і взагалі чорноколюбських племен, так що мішанисть слав'янського елементу з не-слав'янським починалась зовсім не на схід від Псла, як у Нідерле, а значно західніше Сули і навіть Супоя. Взагалі питання про слав'янську колонізацію Полтавщини ще далеко не розв'язано в науці, викликає суперечки по-між окремими вченими і є та тема, студіювання якої на підставі нових археологічних дослідів має освітлити загальні питання тієї темної доби. У кожному разі, уже й тепер ми не можемо уявляти собі Полтавщину, як це здавалось раніш, за землю цілком сіверянську і за територію Переяславського князівства. Безумовно, вона в князівську добу X—XII вв. мала різноманітне населення, без певного об'єднавчого центра, яким не міг бути Переяслав для Полтавщини — і своїм географічним положенням, і, вважаючи на літописні дані, що дають картину за князівську добу постійних племенних рухів тут, і швидких походів кочовників по цій території, що були-б неможливі при певній організованості населення в одно адміністративне ціле. — Це лише одна з тих тем, що повстають після читання книжки проф. Нідерле, які далеко їм не вичерпані. В даному разі авторові почасти перешкоджала взагалі відданість його старим гіпотезам, а почасти відсутність знайомства з деякою новою російською літературою; напр., він не читав „Исторической географии“ проф. С. М. Середоніна, не зазнайомився з творами академ. Н. Я. Марра і т. ін. При всьому тому нова частина цієї давньої праці Л. Нідерле дуже змістовна і заслуговує великої уваги, не зважаючи на те, що вона викликає низку запитань та заперечень.

Вол. Пархоменко

Е. Кагаров. Как люди научились читать и писать. ГИУ. 1925 г. 59 стр. ц. 25 к.

Невеличка й чепурно видана книжечка проф. Е. Кагарова популярно освітлює одно з тих складних та трудних питань, які ми зустрічаємо в історії культури. Питання про мову і — як споріднене з ним питання про утворення запису звуків та думок — складне вже тому, що сягає в за давні віки. Однак наука довідалась і в цій царині досить цікавого і певного. Скласти популярно підсумки доведеного і є завдання, за яке взявся й яке добре виконав автор.

Спочатку маємо розділи про мову тварин, для того, щоб довести різницю між їхньою мовою та мовою людини; далі пояснюється шляхом анатомічних та фізіологічних даних розвиток мови людини, при чому згадані дані з'єднано з даними соціально-економічними (звуки мали поперед усього метою надати роботі ритму, який регулював витрату сили, допомагав колективній праці, підбадьорював трудівників; старіші слова визначали по суті трудові акти).

До цього основного джерела мови згодом приєдналися другорядні фактори (слідкування звуків, що спостерігались у природі, усякі афективні вигукки то-що). Автор подає тут низку прикладів, зупиняючись на жестах та рухах. Переважність звукової мови доводиться вказівкою на велику кількість слів у мові (до речі сказано про бідність слів у дикунів і велику кількість їх у культурних народів). Трохи не зв'язано з попередніми розділами й трудно викладено про будову слів. Цей розділ можна було-б обійти, переходячи до групування мов, що є на земній кулі.

Це групування переведено у проф. Кагарова і ясно і докладно — з гарними схемами (сім'ї, — у двох виглядах — графічної схеми та генеалогічного дерева за Шлейхером, загальної схеми теорії хвиль Йоганна Шмідта; географічного розміщення індо-європейських мов-то-що). Дуже до речі читач знайде рядки про походження мови російської та української, хоча цей розділ трохи короткий.

Трактуючи про походження письма, автор дотримується такого-ж хронологічного порядку, починаючи з повідомлень про старіше картинне письмо, про те, як з нього розвинулося письмо звукове. Тут, звичайно, автор мусив зупинитися на ієрогліфах. Розказано, з поданням біографії, про Шампольйона, що зумів прочитати їх. Треба зауважити, що викладено цього розділа захоплююче, як викладають часом про справу та страждання перших друкарів — Гутенберга чи Федорова. Змістовний розділ про клинописи, походження алфавіту; подано, що дуже корисно; таблиці літер: синайських, єгипетських, фінікійських, грецьких, старо-семітичних; уміщено також генеалогію алфавітів. Генеалогічну цю таблицю справлено дуже добре.

Останні розділи присвячено історії книги, як великого знаряддя людської культури. Без цього знаряддя, зауважує автор, неможлива була-б боротьба людини за владу над природою та розумне і справедливе життя. Про книгу говориться коротко, — інакше і не можна було-б зробити, бо трактується у книжечці не лише про науку читання. Автор оповідає про „Глиняну книгу“ — на цеглинках, папірусову (розказано гарно про народи, що користувалися такими книжками, та про бібліотеки, де переховувалися відповідні книжки, навіть книжкову торгівлю). Є про книжку пергаментову та папірусову. Нарешті, — як завжди у таких питаннях, оповідає про справу Гутенберга й на жаль рівно лише два рядки про Федорова. У книжці, що видається на Україні не слід було-б так робити. Остання сторінка говорить про друк часописів, між иншим про швидкого друку машини, яку вживають в найбільш передових економічно країнах. Книжка має хибі — не завжди текста підведено під економічну базу, — робиться враження почасти написаної по-старому популяризації з історії культури, однак це не скрізь. І цю хибу усуне сучасний читач, який сам зуміє зрозуміти по-сучасному. Найвлучніше, звичайно, зробить це народний вчитель, коли забажає викласти у школі про наше питання.

В книжці є факти, є схеми, які просяться на те, щоб їх продемонструвати у побільшеному вигляді на популярній лекції про життя людської думки у зв'язку з словом.

Видано книжку добре, — бракує лише, на наш погляд, портретів — особливо Шампольйона, знімків з сторінок старих книжок, клинописів то-що.

Ціна книжки недорога.

Ів. Єрофійв

Население и хозяйство Кубанско-Черноморской области. Статистический сборник Кубанско-Черноморского Областного Статистического Бюро за 1922—23 г. Издательство „Буревестник“ Ростов — Краснодар, 1925 года.

Останніми часами — в зв'язку із загальним піднесенням краєзнавчої справи — помічаємо чимале зацікавлення вивченням Кубани та Чорноморщини.

Так, беручи більші праці, назвемо книжку Апостолова, Л. Я. „Кубано-Черноморский Край“, збірник „Октябрь на Кубани и Черноморья“, цікаву роботу Я. Георшаді „Этапы развития профобединения работников Просвещения Кубани и Черноморья“, довідник Московського Держвидаву „Курорты Кубани, Черноморья и Абхазии“ та, нарешті, згадану вже вгорі працю Куб.-Чор. Статбюро за редакцією проф. Смирнського.

Кубанська краєзнавча література цікава для нас вже самим тим, що присвячена вона вивченню краю з переважним сільським та, подекуди, й міським українським населенням.

Не зважаючи на це, доводиться констатувати не досить уважне відношення місцевих органів до потреб українського населення Кубани. Ясно, що одбивається це й на змісті й на викладі згаданих нами книжок про Кубань та Чорномор'я.

Не ставлячи собі завдання дати критичний огляд кубанської краєзнавчої літератури, ми зупинимося тут коротко лише на деяких місцях праці Кубансько-Чорноморського Статбюро, як на праці найбільш поважній, складеній державною установою та виданій партійним видавництвом.

Найбільше для нас цікаві розділи, звичайно, ті, що подають відомості за територію та населення, а також про стан народньої освіти.

Отже, у відділі народньої освіти ми не знайшли ані слова про те, як задоволено потреби українського населення Кубани рідною школою та політосвіт-установами — відомостей цих немає, бо, очевидно, автори й не цікавилися цими боками справи.

Зате, у відділі відомостей про територію та населення, знаходимо таблицю про число неписьменних різних націй і в цій таблиці українці далеко не на першому місці. Факт, що й казати, показний!

У тому-ж розділі з відомостями про територію та населення знаходимо цифри про національний склад населення й дізнаємося, що українців на Кубані й Чорноморщині тільки 319.796 душ, в той час, як росіян от 2.216.909.

Непосвячений в подробиці читач може довіритися відомостям статистичного збірника, ми-ж нагадаємо нашим читачам умови й обставини, в яких переводився загальний перепис 1920 року на Кубані, й порадимо звернутися до статті О. Коблянського в книжці 3-місячника „Червоний Шлях“ за р. 1924, стор. 258.

Тоді читачеві стане ясно, що подавати такі цифри без коментаріїв можуть або-ж такі статистичні робітники, що забувають про глибоке соціальне значіння статистики, або-ж свідомі вороги національної політики Радянської влади та компартії.

До останнього висновку приводить нас, окрім згаданих вище міркувань, ще й яскрава тенденційність праці КубЧорСтатбюро, яка відбивається в такому, хоч-би, виразі-шедевр — „Преобладающими являются следующие народности — русские (великороссы и малороссы)“ і т. и.

Наприкінці — поради: 1) товаришам робітникам Кубанського друку — протягти як слід на сторінках місцевої преси писак зі Статбюро і 2) партійному Видавництву „Буревестник“ пильніше продивлятися перед друком праці, редактовані, професорами, на кшталт згаданого вище редактора статзбірника Смирняського.

С. Дз-ко

А. Миллер. Ковровые изделия Востока. Русский Музей. Этнографический отдел. Ленинград, 1924, стр. 36.

Б. Крыжановский. Украинские и румынские килимы. Русский Музей. Этнографический отдел. Ленинград, 1925, стр. 16.

Интерес до килимарства в останній час збільшується... Минулого року влаштували килимарські виставки Музеї: в Харкові — Музей Українського Мистецтва, в Києві — Всеукраїнський Історичний Музей імені Т. Г. Шевченка, в Ленінграді — Руський Музей.

Цього року Руський Музей улаштував нову килимарську виставку. В зв'язку з виставками Музеї видавали брошури, з різних боків освітлюючи питання про килимарство; до таких видань належать і книжечки А. Міллера та Б. Крижанівського.

Брошуру Міллера написано в зв'язку з виставкою східних килимів, що організував в Ленінграді Руський Музей в 1924 р., але вона має відношення й до українських, бо в кінці брошури, де вміщено каталога виставки, зазначено паралелі між східним та українським килимом.

Міллер дає в кількох словах характеристику орнаментики перських килимів XVI — XVII в. в. Далі згадує про іншу групу килимів, що ключь до неї дають картини голандських та італійських художників. Цю групу віднесено до килимів, вироблених в Передній Азії, їхній орнаментики присвячено кілька рядків. Багато місця автор уділяє килимам Кавказа. Досить докладно розказано про різні відміни килимарської техніки, про засоби, як ткати килими, про фарбування. Коротко сказано про орнамент кавказьких килимів порівняно з перськими. Також сказано й про килими Туркестана. До брошури додано 7 малюнків: ткаля за станком (ткання кавказького й туркестанського килима), три центральні медальйони кавказьких килимів; берег старого перського килима порівняно з берегами кавказьких; 2 розетки з туркменських та 2 розетки з кавказьких килимів.

В кінці брошури вміщено короткий огляд виставки; зважаючи на бідність російської й української літератури про килими, книжечка Міллера є певний вклад.

Вона дає розподіл східних килимів по місцевостях, знайомить з їхньою технікою, дає хоч найзагальніші уявлення про фарби. Та, на жаль, в ній занадто мало матеріалу що до орнаментики килимів. В орнаментиці килимів з Передньої Азії однією фразою визначено декоративність оброблення форм, а далі сказано: "... среднее поле ковров иногда разбито на квадраты, в которых помещены орнаментальные мотивы, часто в строго геометрическом характере". Коли перша фраза дає важливу загальну ознаку, то друга зазначає лише окремі випадки. А в тім автор підкреслює своєрідність групи й уділяє їй досить уваги, отже уявити її читач на підставі сказаного не може.

Говорячи про орнамент кавказьких килимів, автор підкреслює його геометричність і зазначає перський вплив, але знов не знаходимо тут загальної характеристики; замість цього автор говорить кілька слів про розбивку поля на килимі у азербайджанців і у жатів. В килимах туркестанських визначено перський і китайський впливи, підкреслено, як і в кавказьких, геометризацию й зазначено прикрасу середнього поля "отдельными элементами, располагавшимися в шапечном порядке по всему полю". Але це знов-же не єдина риса, і не всі туркестанські килими мають таку розбивку поля. З окремих рис визначено узор "гуль" — троянда.

Так само мало дають для уявлення про орнаментику й фотографії. Цікавий мал. 3, де порівнюється берег перського килима з берегами кавказьких, але дуже мало дають малюнки 2, 4, 5, 7. Коли-б замість них було вміщено 3 — 4 фотографії цілого килима, це дало-б далеко більше.

Брошуру написано складною, плутаною мовою й читати її важко.

Роботу Крижанівського присвячено виставці українських, румунських, сербських та болгарських килимів, що влаштував у Ленінграді Руський Музей в цьому році. Брошура говорить про техніку українських килимів, коротко згадує про виготовлення фарб і, зазначивши труднощі хронологічно й географічно розподілити килими, переходить до їхньої орнаментики. Що до орнаменту, автор поділяє українські килими на 4 групи: "цветочные" — килими Центральної України; "Звездчатый" — риси Центральної України, що з давніх часів існував у народнім побуті; килими південної й західної України, де орнамент своєю композицією рослинний, але ці рослини набули цілком геометричних форм, і фарбу кладеться лише умовно; килими з геометричним та геометризованим орнаментом, розповсюджені в західній частині України — в Південній Галичині й Буковині, на Поділлі й в Басарабії. Про першу групу килимів автор говорить, що вона є розвиток типу квітчастих перських килимів; про групу "звездчатих" він висловлює гадку, що тут було запозичення у середньазійських кочовників, в килимах 3-ї групи зазначено вплив мало-азійського мистецтва; в килимах з геометричним орнаментом — впливи М. Азії й Закавказзя.

Окремо автор виділяє килими, де порушено єдність тла, бо вони належать різним типам, і їх не можна звести в одну органічно-поєднану групу. Таке-ж порушення тла часто буває в румунських і болгарських килимах.

Проводячи думку, що в основі ці типи українських килимів запозичено на сході, автор зазначає самостійність розроблення орнаментальної композиції й кольорових сполучень.

Крім визначених груп зазначено існування проміжних типів.

Далі автор поділяє всю Україну що до килимарського мистецтва на 2 частини: східну (Наддніпрянина й лівобережна Україна) — з іранською й середньазійською традицією — й західну, де помічаємо вплив М. Азії.

Далі автор визначає особливість волинських килимів: в них можна знайти типи, зв'язані з килимами інших місцевостей, але елементами орнаменту, загальною композицією й фарбами вони дуже відрізняються від усіх інших типів.

В кінці говориться про упадок килимарства.

В тексті вміщено 6 фотографій різних типів українських килимів.

В брошурі поставлено надзвичайно цікаве питання про впливи східних килимів на українські й зроблено спробу визначити ці впливи. Та чи не занадто категорично зроблено розподіл України що до типу килимів і зазначено деякі запозичення? Напр., Поділля дає нам килими з рослинним орнаментом, що не підходять до західної групи й не можуть бути віднесені до впливу М. Азії. Килими з зірками знаходимо й на сході й на заході України, їх не можна віднести до певного району; і чи можна говорити про запозичення в цілому саме в цій групі, коли різні типи зірок розповсюджені так широко на різних виробках у різних народів? Ми не маємо докладного дослідю, що визначав-би впливи й запозичення, брошура такого матеріалу нам не дає, виставка-ж може лише показати паралелі.

Дуже шкода, що в брошурі маємо фотографії лише з українських килимів.

Основне питання, поставлене в роботі — східні впливи, коли-б було дано 2 — 3 паралелі на фотографіях, визначені розподіли цих впливів далеко більш переконували-б.

Незрозуміло, чому автор назвав свою брошуру „Украинские и румынские килимы“. Про румунські килими в тексті брошури маємо лише згадку про порушення єдності тла в паралелі з килимами західної України й болгарськими.

В кінці книжечки додано цікавий каталог виставки, що доповнює зазначений в тексті розподіл на групи.

М. Щепотьєва

Шевченко та його доба. Збірник перший. Всеукраїнська Академія Наук. ДВУ. 1925 р., стор. 200. Ціна 1 крб. 75 к.

Збірники про Шевченка та його добу мають задовольняти ту потребу, що давно відчувається у нас на Україні, — в вивченні самого поета, його найближчого оточення і тієї історичної доби — 30-ті та 60-ті роки, що виразно відбилися на Шевченкові. Видання це має бути не періодичне й міститиме у собі відповідні наукові розвідки, що освітлювали-б зазначені питання з боку соціологічного, а також історико-порівняльного, психологічного та инш.; матеріяли (невидані твори, листування й т. и.); огляди, бібліографію.

Перший випуск, якого ми зараз маємо перед собою, відразу свідчить, що матеріял є — і буде великий. В житті Шевченка та його доби є багато неосвітлених не лише дрібниць, але навіть і цілих питань. Про це докладно говорить — у попередній статті — П. Филипович: „До студювання Шевченка та його доби“. Другі статті такі: О. Гермайзе, П. Куліш і М. Костомаров, як члени Кирило-Методієвського братства, В. Петрова-Куліш і Шевченко — акад. С. Єфремова; акад. А. Лобода — „Шевченко і Некрасов“; П. Руліна — „Шевченко і театр“; М. Новицького — „До історії арешту Шевченка 1850 р.“; наприкінці маємо невиданого листа Шевченка до Щепкина та примітки акад. О. Новицького до уміщених у збірнику малюнків Шевченка.

П. Филипович справедливо помічає, що стремління глибоко вивчити Шевченківське питання має вже свою давнину. Ще Драгоманів жалівся, що йому бракує фактичного матеріялу; дійсно, до 1879 року замало було надруковано матеріялів про Шевченка. Щоденника подано було лише в уривках, бо цензура обкрадала багато революційних місць; повісті, що мають багато автобіографічного характеру, залишалися ще в рукописах. Драгоманів не міг, зазначає Филипович, подати справедливого освітлення фактів, й головними помилками в Драгоманова були звідціль його думки про малу освіту поета; мало пояснювати революційність Шевченка його „мужицтвом“; слід переглянути також і те, що було відомо Драгоманову про Кирило-методіївців. У Филиповича наведено погляди Кулішеві на освіту Шевченка, про відношення Шевченка до соціалізму, комунізму, правда, про останнє все, признається Филипович, важко казати, як про матеріял, що свідчив-би, у якій мірі Шевченко був у курсі ідейних прямувань передової інтелігенції того часу. Випадковість тут була неминуча. Однак, цікаво простежити, як Шевченко розбирався у розумових течіях.

Посилки Филиповича на Щоденник вже всім відомі — нових зазначень нема, хіба про характер російського вольтеріянства. Отже Филипович підкреслює, як Щоденник з масою того, що за останні роки вийшло про Шевченка, рішуче руйнує Драгоманівські висновки; на жаль, хиб Драгоманова, за Филиповичем, не уник і Річицький, не скориставши як слід нових матеріялів (це через сорок п'ять років після виходу праці Драгоманова), навіть Щоденника та повістей. Повторено хибну, думку про малу освіту поета, а далі вже цілком послідовно Річицький пішов розвивати думки про „мужицтво“ Шевченка, висловлюючись часто зовсім необережно (місця з Річицького про Некрасова, Гоголя, німцефобію Шевченка то-що). Особливо цікаві рядки про німцефобію в декабристів та Герцена, рядки, що якимось приводять до інших висновків, ніж які робить автор що до Шевченка (він, правда, визнає, що не скористовує і сам відповідних місць з Щоденника, чи повістей, чи автобіографічних даних). Після критики Річицького, Филипович якимсь несподівано й уривочно закидає думки про шукання Шевченком „справжніх“ людей, яких йому трудно було знаходити в бюрократичному Петербурзі, тому рвався неначе назад до „простого діла“, „до своїх“, до села.

Статтю О. Петрова про Куліша та Костомарова, як членів Кирило-Методієвського братства, присвячено було 75-річчю братства, яке минуло у 1922 році. Спиряючись на аналітичному вивченні ідейної спадщини братчиків, автор доводить, що

в згаданому русі маємо картину політичного мислення різних соціальних груп. Тут є ідеологія групи збіднілого українського шляхетства — „хуторян“, старо-українського ліберального демократизму, народницького демократизму. Автору прийшлося використати багато друкованого матеріалу, а також і недрукованих листів, скопійованих В. Міяківським.

З інтересом читаємо, як не зовсім однаковими шляхами йшли до одної мети Костомаров та Куліш, як перетурбувався зі своїми працями про історію України перший, і як другому пощастило знайти і керівників і патронів в особі М. Максимовича та М. Юзефовича, та й не був він у прив'язаних до рідного слова та української справи таким неофітом, як Костомаров. Зате-ж Кулішеві не так глибоко вдалося розуміння процесу історії. Куліш якось згори вниз дивився на свого приятеля, пізнішого супротивника, підбадьорюючи непевного ще в своїй національно-громадській лінії Костомарова. Виявив Петров про близькість Куліша до тодішніх революційних гуртків; також сміло він одстоював свою революційну думку на ті часи перед Орловим та Дубельтом; і зовсім-же не так тримався Костомаров. Однак у них обох брєніла, як і у всіх Кирило-Методіївців одна основна нотка — протест проти кріпацтва, демократизм і національне українське відродження.

Петров Віктор зупинився на історії взаємин між Кулішем та Шевченком у 1843 — 1844 р. р. (стаття „Куліш і Шевченко“). Автор намагається дати певну вказівку, коли саме познайомився Куліш з Шевченком (весна 1842 р. Київ). Тут В. Петров виправляє інші дані (Грушевського та „Хроніки“ Кониського). Далі автор підкреслює, що ідея визволення селянства, мрія про колишню славу козацьку була спільною у Куліша і Шевченка, але в той час, як Куліш був певним угодовцем, Шевченко йшов на одверту боротьбу. Як справжній син свого віку, що дивиться на світ з того погляду, який характеризується словами: світом керує думка, Куліш ідею визволення селянства зв'язував з ідеєю освіти. Тут Куліш є зв'язаний з народницьким соціалізмом. Це думка не нова, і заслуга В. Петрова далі — коли він докладає, ніж це зроблено було до нього, зупинився на епізоді видання „Живописної України“. Автор аналізує погляди на вплив у давнім разі Куліша на Шевченка. Також подано аналіз літературних поглядів Куліша на Шевченка.

Нерівний у своїх стосунках з поетом, Куліш, по-за лінією особистих та соціально-політичних розходжень і непорозумінь, цікавився Шевченком, як поетом. Тут, і завдяки саме талантові Шевченка, — починалась лінія згоди літературної. Тут В. Петров додає три характеристичні моменти. По-перше, погляди, що Шевченків геній суто-природний, позакультурно-наївний геній; по-друге, що Шевченко — пророк і нарешті, — що Шевченко — поет народу, представник і виразник маси. Найбільш характерним для Куліша твердженням К. Петров вважає думку, що „Наш Гомер не Шевченко, а сам народ“. Творчість поета не повинна мати рис індивідуальних. Він повинен „записувати“, а не творити. Так каже Жирмунський (про Брєнтана). Логіка розвитку однієї ідеї привела обох до тих самих висновків, з різницею, що у Куліша ці висновки мали певне народницьке, а в Брєнтано містичне офарблення. Як і О. Петров — Віктор Петров дивиться на Куліша, як на людину, що міняла свої погляди, свої оцінки, однак не зраджувала свою ідеологію.

Велику вагу для „Шевченків'яни“ має стаття С. Єфремова: „Поет і плантатор“. Це про відносини до рідні Шевченка нового власника Кирилівки — Флорковського; наведено цікаве листування, а також текста єдиного з „творів“ Флорковського: „Краткий взгляд на давление Малороссийской литературы“, — своєрідний поет генерала Діятіна, однак який міг-би мати що до Шевченка лихі наслідки. С. Єфремов натякає, що чи немає часом зв'язку з цим усім пророкуванням поета про „оновлену землю“, пророкуванням, „типовим заступником захитаної вже трухлятини“ — Флорковським.

Акад. А. Лобода у статті „Шевченко і Некрасов“ збирає в одно дані про взаємовідношення цих поетів, тут скористовує з Щоденника листи С. Аксакова, Куліша (особливо з подробицями оповідає про відносини до Аксакова). Негативне відношення Шевченка до Некрасова порівняно з відозвами російської критики, при чому наведено й сучасні відозви Ейхенбаума, що стає за Некрасова. З другого боку А. Лобода зупиняється на вражінні, яке зробив у Львові вірш Некрасова на смерть Шевченка та на благодійній участі, яку прийняв Некрасов у судовій справі 1867 — 71 р. р. з приводу видання творів Шевченка.

П. Рулін подав змістовну статтю: „Шевченко і театр“. На жаль, примірника „Шевченко та його доба“, якого ми мали під руками, зброшуровано дуже кепсько — не тільки переплутано сторінки, але стаття Руліна не має кінця, — тому ми обмежуємося лише деякими вказівками.

Питання про відношення Шевченка до театру важливе вже тим, що поет сам був драматургом. На протязі 1 1/2 років (з 1841 р.) він кілька разів приступав до роботи над драмою: мелодрама „Невеста“ (зберігся уривок під назвою „Никита Гайдай“), „Слепая Красавица“, „Данило Рева“ і нарешті „Назар Стодоля“. Перше знайомство Шевченка з театром Рулін відносить до тої пори, коли той працював, як маляр, у „Большому театрі“, перебуваючи в Петербурзі у Ширяєва. Враження від театру одразу відбилися в його оповіданні „Художник“ (особливо вірно переказано про ентузіазм публіки від виступів Талійоні. Момент, коли Шевченко захопився уперше театром, Рулін вважає „епохальним“ — це був момент перших вистав „Ревізора“. Чи не оця, може, п'єса примусила Шевченка ставитися згодом критично до тодішніх театральних вистав. З зовнішнього боку становище театру у Петербурзі було блискуче: драма російська та французька, опера російська та німецька, балет, гостинні виступи найкращих світових знаменитостей — оце можна було бачити в Петербурзі за ті роки, що перебував там Шевченко. Захопившись на початку виставами без усякого розбору, він скоро ставився до репертуару критично. Допоміг тут Шевченкові своїми поглядами і Брюлов.

Театр, на думку Руліна, вплинув на Шевченка і в той спосіб, що тут треба шукати і бажання поета узятись за писання драм самому. Виводить Рулін це з того, що всі його драматичні спроби є історичні мелодрами — далі з етнографічним зафарбленням. Це помічалося і серед того репертуару, що його бачив тоді Шевченко. Ще більше вплинув на відношення його до театру Щепкин, який збудив національну свідомість у колах української колонії в Петербурзі. Отже цей театр, каже Рулін, чарував Шевченка грою великих майстрів своїх та своїм яскравим, барвистим життям, що нічого спільного не мало з одноманітністю та мертвотністю громадського життя за часів Миколи I. Рулін простежив відношення Шевченка до театру також після виїзду поета з столиці; так, він згадує, як Шевченко бачив у Ромнах гру Соленика і т. ін.

У тяжкі роки заслання Шевченко теж не кидає інтересу до театру: прохас Лизогуба надіслати йому Шекспіра, бере участь у виставах, як декоратор, актор, тощо. Повернувшись з заслання, він знову летить до театру, а саме до „Большого театру“, де одержав перші враження. Не перепускав він вистав і в Нижньому. Характерне тут негативне відношення його до „пересолених“ драм, щоб-то мелодрам.

Багато цікавого оповідає Рулін і про відношення Шевченка до Островського та Потехіна. Стаття Руліна взагалі є одна з найкращих у збірнику, тому особливо жалко, що ми не знайшли у збірнику її кінця. Наприкінці збірника ми маємо матеріали до статті „До історії арешту Шевченка в 1856 р.“ (лист Орлова з резолюцією Миколи I, відношення „Департамента інспекторського“ з „препроводженням бумаг, отобранных от рядового Шевченка“, опис (дуже цікавий) паперів, які одібрано було, інші листи Орлова, Чернишова, опис паперам магістра Головки, „Вопросы, предложенные коллежскому секретарю Левицкому“ й інші. Драма поета повстає з цих офіційних документів ще більш яскраво, ще більш сумною, ніж з усяких дослідів. Невиданий лист Шевченка до Щепкина торкається Піунової й свідчить про участь до її долі у Шевченка.

Збірник закінчується примітками акад. Ол. Новицького до малюнків Шевченка, а саме, до портрета Шевченка з збірки Щавинського. Новицький гадає, що цей портрет — не автопортрет, а копія з того портрета, якого Шевченко подарував Дзюбіннові; можливо, що копія роботи Флавіцького до портрета П. В. Енгельгардта, діючи Шевченкового, подано відому вдалу характеристику Ол. Кониського. Картину „Сама собі господиня“ Новицький вважає, як дуже надзвичайне явище через єднання акварелі з золотом. Це що до форми. Що-ж до змісту, то тут Новицький пригадує, як „оборонець“ зневажених і ображених взагалі, а покриток зокрема у своїй поезії, Шевченко і в малярстві не міг їх залишити. Як відомо, і срібну медалью він одержав у 1840 році за картину „Сирітка — хлопчик під парканом“. До цього-ж року стосується й малюнок „Сама собі господиня в хаті“. Цієї теми, каже Новицький, Шевченко не покидав до останнього часу.

В збірнику уміщено такі малюнки (окрім портрета Шевченка): Портрет Енгельгардта, малюнок (ще невідомий) з альбому О. С. Чернишевської та „Сама собі господиня“.

Ів. єрофіїв

А. Музичка. Лєся Українка. Її життя, громадська діяльність і поетична творчість. Держ. Видавн. України. Критична бібліотека. Одеса, 1923, стор. XII — 108. Ціна 1 крб. 10 коп.

Праця т. А. Музички належить до тих книжок, яких у найбільшій мірі потребує тепер історія українського письменства: біографічних та критичних монографій. В порівнянні до „Поетки українського рікорджимента“ Д. Донцова (праці, головне, публіцистичної) та моєї вступної статті до Книгоспільчанського видання творів Л. Українки (що має на меті лише вказати місце поетки в нашій літературній традиції), — вона ґрунтовною і докладною спробою систематично оглянути головні моменти життя і творчості Лесі, наближається цим до написаної і доложеної в істор.-літературнім товаристві при В. У. А. Н., хоч досі ще не видрукованої книжки М. Драй-Хмара. Цього вже досить, щоб викликати певне зацікавлення і уважне відношення до книжки з боку читача.

Ця уважність має ще побільшитись, коли читач перегляне уміщений в примітках апарат справок і посилань. Автор уважно використав опубліковані дані, „не минаючи ні титла ніже тії коми“ (як, наприклад, стаття кооператора М. Левицького про інтерес Л. Укр. до його артілів, Рада 1913 р., ч. 170); разом з тим він взяв усе, що можна, з недрукованого листування поетки з дочками М. Комарова — Маргар-Сидоренковою та Г. М. Комаровою. — Взагалі з погляду пильного використання матеріалу, працю т. А. Музички треба визнати за безперечно відрядне явище.

Далеко трудніше сказати те саме про авторову манеру робити висновки з зібраного матеріалу, про його спосіб окреслювати контури життя та ідеології Л. Українки.

Торкнемося спочатку біографічних розділів книжки. Автор досить зручно користується життєвими фактами, щоб одразу-ж перекинути місток від них до творчості поетки. Він любить стежити генезою настроїв, що позначились потім на її творчості. Але при такому викладі вражіння дитячого віку инколи зіставляються з дуже далеким від них хронологічно їх ліричним одстоєм. І тут особливо дається знати відсутність у книзі виразної хронологічної канви. Прочитаєш біографічну розвідку, і не можеш відтворити собі ні послідовності фактів, ні етапів духового розвитку поетки, не можеш переконатися в правдивості зроблених автором зіставлень.

Далі. Чи не здається т. Музичці, що ця його характеристика: „Батько Лесин — людина великого та глибокого розуму, а до того вихований на ґрунті демократичних ідей 60 р.р., однак не бере сам широкої участі в громадській справі і навіть не знає української мови“ — залишає у читача трохи невірне вражіння? Може-б корисно було подати справку, що старий П. А. Косач — народженець Мглинського повіту на Чернігівщині, син того найнещасливішого, з погляду мови і вимови, кутка. Може-б це з'ясувало, чому він так погано орудував українською розмовою і разом з тим зробило неможливим для читача погляд на нього, як на принципіально далекого від української справи урядовця?

Нарешті не завжди можна сказати, щоб нитки, які автор нав'язує межі життям і творчістю поетки, були навіть безперечні. Гадаю, що деякі із здогадів примушують жадати від автора додаткових пояснень. Звідки знає, наприклад, т. А. Музичка, що адвокат Мартіян в одній із останніх драматичних поем Лесі Українки підказаний їй постаттю Миколи Ковалевського, вірного друга Драгоманового, якого Леся знала замолоду († 1897)? Чому в Ричарді Айроні та його спогадах про Італію т. Музичка бачить спогади захопленої громадсько-політичним життям Лесі про літературні стоваришення її юности?... Але особливо штучними і довільними являються коментарії до „Камінного Господаря“. Навівши цитату з листа Л. Українки до Л. М. Старицької-Черняхівської, що прочитавши її „Камінного Господаря“ Струве і інші можуть сказати: „До чого дерзость хохладкая доходить?...“ — т. Музичка продовжує: Може не випадкова в Лесі ця згадка про Струве при писанні Дон Жуана й натяк на Касандру¹⁾. Іменно на цій останній поемі ми виказали, як точно передані в ній події в Росії й на Україні. І драму „Камінний Господар“ з усевітньою темою, як усі попередні аж до драми „Адвокат Мартіян“ включно, можна краще зрозуміти на тлі дійсних подій. Бо й сам Струве з лицаря волі переходить у „Камінного Господаря“. Ще 1898 р. пише він маніфест російської соціал-демократичної партії, пізніше переходить на бік лівих лібералів і стає редактором ліберально-конституційного органу, а вкінці стає типічним буржуазним російським імперіялістом і кричить про вільну державу“ (стор. 96). Це правда, що центральні постаті і ситуації Л. Українки стають зрозумілі „на тлі дійсних подій“, що імпульсом для її здавалося-б найдалших від злочи дня і так зв. „сучасності“

1) „То в вишем суждено совете“, щоб я кидалась в добрі всесвітні тем (в листі до Старицької-Черняхівської).

композицій дуже часто служили глибоко відчуті й продумані події околицьного життя. Але це зовсім не дає нам права робити з драми про Дон-Жуана якусь алегорію про Струве і його „честную братію“. Можна думати, що навіть імпульс до написання „Камінного Господаря“ був чисто-літературний: перечитаний у М. Хоні на повній відсутності лектури „Камінний Гість“ Пушкіна. Трудно допустити, щоби в розумовім житті Л. У. в-осени 1911 р., коли „Камінного Господаря“ писано і Струве займав стільки місця, щоби його історії присвятити цілу драму.

Деяку спрощеність контурів можна закинути й тим розділам книжки, де ми зустрічаємось з історичною і теоретично-літературними характеристиками автора. Так курйозним видається твердження т. Музички, що в ранніх поезіях Л. Українки („Завітання“) ми зустрічаємось з пильно додержаним гексаметром. Кожний, хто приглядався до віршу Лесі Українки, знає, що її „гексаметри“ (і в „Завітнні“, і в „Ра-Менеїс“ і в инш. поезіях) то скоріше гексаметро-подрібний вільний вірш, аніж справжні гексаметри: в них незрідка можна зустріти п'ять стіп замість шести, трапляються в них і гострі чоловічі закінчення і невластиві гексаметрові цезури, й багато иншого.

Таку саму неточність і спотворення думки знаходимо у дослідника і там, де він приписує мені цілі три сторінки про вплив античної драми на драматичну техніку поетки (ст. 10). Я говорив дещо инше. Я старався показати, що розвиваючись із діалога, відбиваючи ідейну боротьбу в суспільстві, драматичні твори Л. Українки розвинули дещо спільне з грецькою драмою. Що-ж до літературного впливу грецьких трагиків, то у мене це одна з трьох (і то не найголовніша), з обставин, які могли до цього явища спричинитися.

Або ще приклад. На сторінці 4-ій читаємо про вражіння волинської природи в творчості Лесі Українки: „...Ціле життя перед очима та в уяві поетки були образи, втворені ще в дитинстві, й до кінця життя вона дивиться на природу очима простодушного волинського поліщука“. От думка, з якою, мабуть, ні один історик літератури не погодиться. Розуміється, Л. Українка, як митець, могла на якийсь час злитися з миротворчим відчуттям волинського поліщука. Але навряд чи можна заперечувати, що в її власнім відтворенні природи (мова мовиться, головне, про „Лісову Пісню“) лишив свій слід і „Затоплений Дзвін“ Гауптмана і багато інших літературних образів.

Залишається третій ряд згрупованих в книзі фактів — громадська діяльність Л. Українки. В цій галузі тепер центрального місця набуває питання про участь Л. Українки в практично-політичній праці на Україні. Безперечний факт, що по смерті Драгоманова Л. Українка була близька до Марксової науки і під впливом її зоставалась досить довго, так що навіть в добу „Дзвону“ видавці журналу вважали її за свого однодумця. Цей факт в кількох розправах (в тому числі і в писаннях т. Равіча-Черкаського) був витлумачений, як дільна участь Лесі Українки в практично-політичній праці 900-х р.р. На підставі цих літературних даних, А. Музичка вважає Л. Укр. за одного з найвидатніших організаторів Р.У.П., а пізніше і Української Соціал-демократичної спілки, члена літературної комісії при комітеті спілки etc. Він досить різко полемізує з Дорошкевичем: „Чи можна... погодитися з думкою Дорошкевича, що каже — Леся Українка по натурі своїй не була практичним діячем революціонером, хоч і близько стояла до Марксистських гуртків?... Думаю що можна. Остаточну відповідь на це питання дасть, розуміється, докладна, документально-обґрунтована історія українських організацій 90-х і 900-х р.р. Але і тепер дещо може бути встановлено на підставі усної традиції. Гадаю, що Дорошкевич, маючи в руках нитки цієї традиції, ближчий до історичної правди, і в його погляді більше перспективи, більше розуміння доби і людей, ніж у відповідних твердженнях А. Музички.

Підносячи ці думки, я зовсім не думаю заперечити історично-літературну вартість книжки А. Музички. Старана систематизація біографічних даних, використання кількох досі недоступних джерел, деякі цікаві зіставлення й коментарії цілком виправдують появу його книжки в друкові.

Далеко слабіша передмова до Музиччиної книжки т. Куліша. В ній менше справжнього знання і більше загальних міст. От, наприклад, характеристика української інтелігенції в добу реакції (1907 — 1911 рр.): „...коли майже вся інтелігенція кидала за вітром і топтала червоні своєї революційні мрії“... Мені здається, ці слова, є просто механічне пристосування до української інтелігенції, ходячої характеристики інтелігенції російської в добу реакції. Не можна погодитись і з других тверджень, передмови, що „Леся Українка до кінця життя свого з Драгоманівщини не виросла“ (ст. VIII).

В кінці кілька слів про *domo mea*. В передньому слові від автора т. Музичка напад на мене. На його думку, мій критично-біографічний нарис „не приніс нічого нового у висвітлення авторки Касандри, в Катакомбах „та й інших драм“. Про яке висвітлення говорить т. Музичка? Коли про висвітлення літературної фізіономії, то він сам заперечує свою думку, посилаючись на мої міркування про драматичну техніку Лесі Українки (на стор. 10). Коли - ж мова іде про вияснення біографічних фактів, то його, власне, я не мав на увазі: я вважав, що біографічному дослідові не місце у вступній статті до збірника творів. — На нову концепцію літературної постаті Лесі Українки я, розуміється, не претендував. Але не дає її і т. Музичка, — і проте це не заважає мені визнати його працю потрібною, корисною, а в деяких її спостереженнях і новою.

Мик. Зеров

Климент Квітка. Професіональні народні співці й музиканти на Україні. Програма для дослідів їх діяльності й побуту. Українська Академія Наук. Збірник Історико-Філологічного Відділу, № 13, (Праці Етнографічної Комісії). Вип. II. У Києві з друкарні У.А.Н. 1924, сторінок 114.

В зв'язку з підвищенням інтересу до краєзнавчої праці на Україні й оживленням її на місцях, потреба на всякого роду вказівки та інструкції з центру надзвичайно велика. Тому обов'язок центрів направити працю належним річищем й по змозі викликати до неї інтерес на місцях.

Найбільш зручна й поширена форма таких вказівок всякого роду програми. Існує багато програм, так докладних, як і коротких. Зокрема що до програмів з поля етнографії треба зазначити, що сучасні вимоги цієї науки та правильне розуміння її завдання вимагають великої уваги до всіх місцевих етнографічних фактів, що дають закінчену картину побуту даної місцевості; потрібно збирати ці факти, і тому цілком ясно, що етнографічні програми, крім того, що повинні бути пристосованими до певної місцевості, мусять бути остільки докладними, щоб натякнути збирачеві за важливість того чи іншого факту, який йому може здаватися звичайним та не вартим уваги.

Літографована програма К. Квітки особливо цікава тим, що її розраховано не на спеціалістів - дослідників народної музики, яких взагалі небагато, а на звичайного збирача відомостей про свою країну.

Як зазначено в передмові, програма має на увазі „привабити до себе великий інтерес і по-за колами спеціалістів у музиці, як явища соціологічного та психологічного ряду“. Цей принцип, складання в великій мірі забезпечує успіх програми.

Зауваживши, що деякі галузі народної музики гинуть майже недосліджені, як, наприклад, дудари, цимбалисти, троїсті музики, автор сподівається, що при уважному відношенні до збирання відомостей „можна буде з'ясувати ще не одну рису давнього музичного (зосібна — цехового) побуту... і здобути достатний матеріал на студіювання соціальних відносин та групової психології“ в питаннях народно-музичного мистецтва, що відіграє таку велику роль в народному житті.

Щоб з'ясувати завдання, що їх має на увазі програма у вступі вміщено вказівки на літературу, ознайомившись з якою дослідувач на місцях був-би в курсі справи відносно сучасного наукового освітлення тих питань, що їх торкається програма, а також стану дослідження народних співців та музикантів.

На жаль важливіші з зазначених праць лишаються неприступними збирачеві на місцях, бо являють собою закордонні видання які не легко дістати і в центрах.

Збірник містить 10 розділів. Перший і найбільший розділ про кобзарів, лірників та старців-сліпців. Тут є докладний вступ про наукові вимоги що до збирання відомостей. Зазначаючи хибі попередніх записувачів, ці зауваження особливо цінні, поскільки в них широко поставлено питання що до техніки запасу, а також дається територіальні вказівки, що має безсумнівне краєзнавче значіння. Все це дає можливість добре орієнтуватися збирачеві на місцях.

Зокрема що до характеру програм, треба зауважити їх повноту, можливість дістати, дякуючи їм, вичерпні відомості. Подекуди ця повнота питань переходить у надмірну детальність і відповіді можуть дати вказівки на нехарактеристичні з'явища на риси, що цілком залежать од випадка. Напр., на стор. 40: „Чи буває, щоб не хотіли слухати саме історичної думи“, або: коли за кобзаря йде жінка без фізичних або моральних вад, то чи довго вагається і чи для остаточної згоди має значіння замилювання її до музики й співу? стор. 70. На питання: якими власне мовними органами і яким способом віддають звуки, наслідуючи ліру? ст. 33, рядовому дослідувачеві, незнайомому з фізіологією звуків мови, трудно буде відповісти на це.

Розділи II, VII та VIII про торбаністів, цимбалістів та дударів так саме, як і про трембітанників, потребують докладніших вказівок на те, що являють собою ці музичні інструменти, їх будову та зовнішній вигляд. Коли їх нема в ужитку тепер, то нагадавши за них можна було-б зібрати деякі спогади у старих людей, що говорили-б, принаймні, за їхнє географічне розповсюдження, наприклад, натяки на дуду в піснях кошових, про дударів та гайдарів.

Розділ VII про троїсту музику на сторінці 89 містить питання: Чи буває троїста музика з „підковою“? термін „підкова“ очевидно місцевий, треба було-б з'ясувати, можливо по інших місцях він має другу назву.

Особлива вага збірника полягає в тому, що він об'єднує в собі низку програм для дослідження побуту й діяльності співців та музикантів. Треба пожалкувати, що це видання має невеликий тираж і не зможе потрапити в віддалені від центру місця, де потреба в такого роду програмах особливо пекуча.

В. Білецька

Виноградов В. Гоголь и натуральная школа. „Образование“, Ленинград, 1925 г., п. 50 к.

В. Виноградов — відомий дослідник Гоголя. Йому, між иншим, належать праці: „Гоголь и реальная школа“, „Сюжет и композиция повести Гоголя Нос“ („Начало“ 1921 г. № 1), „Гоголь и Жюль Жанен“ (Лит. Мысль № 3), „Гоголь и романтически-ужасный узор“. Незабаром має вийти окремо чимала розвідка його про Гоголя нового змісту. Дана його книжка: „Гоголь і натуральна школа“ цікава і з боку историко-літературного і з боку методичного.

Ще за старі часи література про Гоголя значно розрослася (покажчики Пономарьова, Сперанського); ювілей 1902 викликав нового покажчика (Бертензона в „Изв. Отд. русск. яз. и слов. Росс. Акад. Наук“ 1917, т. XXII кн. I), тепер маємо покажчик Владиславлева (Ленинград 1924 р.). За останні часи — 1908 помітно підвищується інтерес у справі вивчення творів великого сатирика. Маємо на увазі ст. Розанова („Как произошел тип Акакия Акакиевича“), Белого („Гоголь“ — у книзі „Луг Зеленый“ (Ів. Анненського) „Эстетика мертвых душ“, (його-ж) про стиль Гоголя у „Книге отражений“ — про проблему Гоголівського юмору в „Носе“ та „Портрете“, Тинякова („Достоевский и Гоголь“ 1922 р.). Слоніньського („Про юмор Гоголя“ 1922 р.), Гіппіуса („Гоголь“ 1924 р.).

Звичайно, що підход тут своєрідний. Здавалось-би, величезна гоголіяда вже вирішила всі питання, однак, з легкої руки Мандельштама звернуто було увагу на літературний стиль письменника, — наслідки виявились надзвичайно цікаві — творчість Гоголя постає тепер у новім світлі, а до того, мовляв, по дорозі, досягнуто було інтересних спостережень що до психології художньої творчості взагалі. Зачіпає зазначені питання і наша книжка. Що є цінним і що надає їй методологічної ваги — це перегляд автором усієї новішої гоголівської літератури про стиль письменника. Перегляд — критичний, почасти вичерпний і послідовний. Розв'язуючи питання про Гоголя, як „художника слова“, автор насамперед зазначає, що цю тему историко-літературного дослідження ще замало розроблено. У дослідках про Гоголя з формального боку було багато плутанини. Розвідки чи статті Белінського та Чернишевського зупинялись на питаннях побічного характеру і на загальних питаннях. Лише з початку нашого століття провадиться безпосереднє вивчення Гоголівської поезики та стилістики. Поперед усього праця Мандельштама („О характере Гоголевского стиля“) допомагає нам помітити певне стилістичне ядро, що незмінно спостерігається у Гоголя в стильових будованнях чи монологів його персонажів, чи в инших випадках. Однак у Мандельштама лише зовнішній, морфологічний опис засобів, без визначення їхніх функцій в різних художніх конструкціях; не переведено також самої динаміки Гоголевського стилю; забуто факта поступового розвитку засобів творчості. Стиль усієї творчості розглянуто лише статично, „как единый целостный цветник“; тут додається Виноградову вплив на Мандельштама Потебні, якого помітно і в бажанні йти шляхом індивідуально психологічного тлумачення стилістичних явищ: фізіологію звичайного життя письменника влило у його естетику. І це дійсно так. Мандельштам залишив на боці стилістичну еволюцію форм та органічну едність його стилю, як відбиток індивідуального поетичного самопочуття. Отже, працю Мандельштама, зазначає Виноградов, слід вважати за велику колекцію стилістичних явищ, хоча й з умовною, часом, систематизацією. За Мандельштамом Виноградов розглядає статтю Розанова („Этюды о Гоголе“ — у додаткові до трактату „Легенда о великом инквизиторе“ Достоевського). Розанов, як

відомо, розглядав творчість Гоголя, як сполучення двох форм стилю („безконечного лиризма и мертвой ткани натуралистического „воскового языка“). Хоча й у Розанова не було справжнього наукового апарату, він усе-ж вдало, на думку Виноградова, зазначив гротескний характер гоголівського стилю, „воскову“ недвижність портрету та моторні образи в описах.

Далі справа з дослідями Гоголівського стилю пішла двома шляхами: шляхом зведення особливостей художньої творчості до індивідуальної своєрідності психіки письменника та шляхом схематичного опису стилістичних форм. Помітно також реакцію проти „реалізму“ Гоголя (Венгеров); Брюсов зазначає його гіперболізм, Бєлий — іреалізм з символізмом, Анненський — імпресіонізм. За основну хибу усіх цих дослідників Виноградов вважає відсутність у них досліду стилю, як вузла зформованих тоді вже стилів, як відправного пункту розвитку стилів наступних. Для згаданих критиків цікаво лише психологічно ініціативне тлумачення. Нову стадію у дослідях стилю Гоголя Виноградов бачить у книзі Переверзева „Творчество Гоголя“. Центра уваги тут переміщено на сюжетологію (в зв'язку таки зі стилем чи композицією). Ейхенбаум розглядає „Шинель“ як „гротескную игру языка“, однак, на думку Виноградова, лише інтуїтивно за допомогою загальних предумов футуристичної естетики. Слід подякувати автору за вдало добрану цитату з Ейхенбаума, що дійсно свідчить одностороннє та посповане подане ним розуміння художньої конструкції „Шинелі“. Критично також ставиться Виноградов до брошури Тинянова („Достоевский и Гоголь“ К теория пародии. Опоз 1921 г.). На думку Тинянова, основний засіб творчості Гоголя це — засіб „маски“. (Як це сполучається з „восковими фігурами“ Розанова). Стара, безумовно, думка у Тинянова наводиться неявно, заплутано. Так само є поглядом на засоби пародії у Гоголя. За Ейхенбаумом пішов Груздев „Лицо и Маска“ (Берл. альманах „Сералионовы братья“ 1922 р.), узагальнюючи попередню думку („художник всегда маска“). Це все досліди формального типу, як у значній мірі й книжка Слонімського „Техника комического у Гоголя“ (П. 1923 р.), де ще й спостерігається зміщення двох неспоріднених методів класифікації художніх засобів — узагальнення психологічних підстав та семантичної однорідності. По всіх цих розвідках знаходимо лише опис форм Гоголівського стилю чи в аспекті психології індивідуальної творчості, чи загальних питань теорії літератури. Проблему-ж генези Гоголівського стилю, його літературних традицій не розглядається.

Книжку Переверзева („Творчество Гоголя“) Виноградов справедливо розглядає, як переведену за методом соціологічного уґрунтування форм художньої творчості. Хібною розвідку критик вважає „скорочення“ Переверзевим Гоголівської поетики, щоб умістити її на вузькому соціологічному фундаменті. А тому „скорочення“ створило те, що основні засоби творчості поета було виключено — уся-ж формально-естетична частина розвідки виявилася приєднаною лише механічно до соціологічних міркувань. Стверджуючи свою думку, Виноградов зазначає: „Стоит только выйти за пределы творчества Гоголя к его литературным предтечам и литературному окружению, чтобы увидеть настоящие истоки гоголевских приемов и убедиться в их свободе от „мелкопоместного прикращения“. На думку Виноградова, невдалий соціо-формалістичних міркувань Переверзева залежить від справжньої антиномії історико-літературної та соціологічної трактовки художнього матеріалу.

Більш вдало, за Виноградовим, праця Гіппіуса („Гоголь“ Л. 1924 р.), що має своїм основним завданням зробити підсумування наслідків усіх досягнень „гоголістів“. Є в Гіппіуса також нове. Зазначено у нього низку паралелів зі старого письменства 20-х років, зв'язку „Ревізора“ та „Женитьбы“ з попередньою водевільною й взагалі комедійно літературно (починаючи з Фонвізіна): „Переписку“ розглянуто як виключно літературний твір, органічно зв'язаний з сентиментально-утопічними трактатами (цікава думка) і т. д. У третьому розділі своєї книжки Виноградов критикує історію дослідів сюжетів Гоголя (сюжетологію), починаючи з літературних відношень між Гоголем та Пушкіним.

Тут автор знаходить теж багато нерозв'язаного, не зважаючи на споріднення Гоголя з Наріжним, Квіткою, Рафманом. Дуже цікаво розгорнути ті сторінки праці Виноградова, де він зупиняється на розвідках, про Гоголя данського вченого Ad. Stender Petersen'a. Про це далі.

З IV розділу знайомимось з власними спостереженнями автора над творчістю Гоголя, над її формами. Головне завдання автора тут збудувати хоча приблизну загальну схему творчості поета. Як і можна було чекати, Виноградов вирішує питання, виходячи з вивчення сучасного Гоголю літературного оточення. А воно було таке, що Гоголь неминуче мусив стати літературним еkleктиком. В його поетичним обсягу уміщалися всі тодішні теорії, починаючи від класицизму. Він, як

оригінально висловлюється Виноградов: „ловкий тряпичник“, що ашиває до купи різні літературні форми та жанри; отже не раз тут спостерігається автором „несливуваність“ у стилі Гоголя двох мовних стилів — простонародної, чи вульгарної та „торжественно книжной“. Як приклад, маємо розбір Виноградовим ідилії Гоголя „Ганс Кюхельгартен“, де особливо багато мало не „слав'янської реторики“. Справедливо, і до речі, треба визнати, Виноградов тут нагадує факта, що Державін на весь час зостався літературним куміром Гоголя. Далі у Гоголя починає виступати нахил до високого сентиментально-романтичного стилю (його начерк „Женщина“, якого написано архаїчним способом). Як відомо українські та російські романтики захопилися Вальтер-Скоттом — теж сталося і з Гоголем („Вечера на хуторі“). Дуже вдало, на нашу думку, переходить Виноградов до аналізу драматичних творів Гоголя. Виноградов затверджує у цім разі анекдотичний „сказ“ та комедійний діалог, як дуже часте явище в „Вечерах“. Тут цілком природним стає тяжіння до комедії — фарса. Допомогає тут і „захолустний стиль“ тодішніх Гоголевських оповідань і „статичні“ портрети в них і всякі „пейзажні увертюри“ романтичного характеру. Неначе трохи збоку стоїть „Страшная Месть“, — за багатом, на думку Виноградова, мотивів поетики „неистовой школы“ („французский романтизм“), антитези сентименталізму. Вплив Вальтер-Скотта усунуває впливом В. Гюго) („Кровавый бандурист“, „Тарас Бульба“, „Вій“). Виноградов тут подає майстерні аналізи з цього боку трьох вищезазначених романтичних творів. Тут влучною треба визнати примітку його, що вже сучасники Гоголя вбачали в згаданих творах комбінацію „неистовых“ форм з протилежними конструкціями. Поступово розквітався Гоголь з романтизмом в „Соре Ів. Ів.“ та „Мертвых душах“; за всім „натуралізмом“ Виноградов однак помічає і сентименталізм, — усіякі „лирические отступления“. Натуралістичні елементи лише уводять до сентиментальних, як доповнення. Нарешті, Гоголь пише „сентиментальную утопию“ („Переписка“). На жаль, у Виноградова неясні ці місця, якось вони побіжні. Виноградов обмежується лише загальними вказівками, що Гоголь ніби болізно хитався між сентименталізмом та натуралізмом. Правда, він оговорюється, що і не розвиває своїх думок з приводу цього. Простежити еволюцію „натуралістичного“ стилю — є завдання його праці, яку він незабаром видасть. І тому в останньому розділі автор переходить до питання про саму натуральну школу, яке тісно сполучається з проблемою Гоголевської поетики. Не треба, звичайно, авторові додавати думки, що це питання чергове. Раніш „натуральний“ стиль кваліфікувалося, як „реалистических“ (Белинский, Чернышевский). Це тягнулося чималий час і лише недавно Істомін у своїй статті „Старая манера Тургенева“ намагався встановити стилістичні приміти натуралізму 40 — 60 р.р. Однак в Істоміна між іншим немає вказівок на принципи натуральної поетики. А. І. Білецький (Достоевский и натуральная школа в 1884 г.) замінив натуральну школу терміном „реалізм“. Інші автори подібних трактували заплутують, на думку Виноградова, питання. Виноградов гадає, що краще розв'язувати питання про натуральну школу, стежачи наслідувачів Гоголя. „Мертвые души“, „Шинель“ кладеться в основу художніх шукань натуралізму. Приєднується сюди ще „физиологическое направление“, натуральний протоколізм. Не забувають і сентиментальних відтінків („Достоевский“). Інші письменники відмовлялись від суб'єктивізму Гоголя (Писемский). Такі думки Виноградова про натуральну школу. Їм присвячено непропорційно мало — на шість рядків книжки — усього один — останній. Це одна з хиб корисної книжки Виноградова. Автору слід подякувати за майстерню аналізу літератури даного питання, вміння виділити з дослідів важливіші, викласти стисло суть справи. Виноградов далі знайомить з трудно приступними розвідками згаданого вище данського вченого Ad. Stender Petersen'a. В одній з розвідок про молодого Гоголя та Фосса Йенсен аналізує відому ідилію Гоголя з сюжетологічного та композиційного погляду. Йенсен зауважує, що звертання Гоголя до Фосса по надхнення не випадкове: в обох було однакове світозрозуміння й настрій. Далі Йенсен помічає вже вплив Тіка та Шіллера. Переведено гарно аналізу „Вечерів“, що до сполучення двох стилів в них. І за всім тим є у розвідці й негативні боки. Це, як ми вже казали, непропорційний розподіл змісту. Мало не п'ять розділів присвячено аналізу літератури про Гоголя і лише кінець книжки — питанню про натуральну школу. Тоді не зрозуміло, чому автор не подав ніякого заголовка своїй праці, коли це перегляд дослідів над стилем Гоголя; тим більш, що про натуральну школу автор пише окрему книжку. Є деякі перепуски, особливо, що до впливів Гоголя на Тургенева („Завтрак у предводителя“ — не згадано). Є ще один дефект — і немалий, на нашу думку: це надзвичайно тяжкий виклад. Не кажемо тут про те, що книжку зрозуміє читач лише підготовлений (і добре таки

підготовлений); ця справа стоїть гірше. Автор майстер аналізу, і ні в якому разі не викладу. Запутані вирази, тяжка конструкція фраз, барбаризми. Є, наприклад, таке: „Художественные образы делаются оксиморными“. До чого це воно? Якось само по собі згадуються слова чехівського професора: толкують о реалізмі, натуралізмі; не Шекспір важень, а примечання к нему... У наш час, коли ми так вимагаємо марксистського освітлення художніх творів, що не виключає також їх формальної аналізу, слід писати так, щоб це не викликало нарікань на схоластицизм — хоча й би форми викладу.

Усе-ж дослідникові Гоголя книжку треба уважно переглянути.

Згадану в ній літературу трудно часом дістати.

Книжка змістовна. На 76 стор. дрібного шрифту уміщено багато думок, — і не видно беззмістовних фраз.

До книжки додано примітки бібліографічного характеру — з них видно знайомство з літературою питання — якраз сучасною.

Ціна книжки недорога.

Ів. Єрофіїв

Беседы Анатоля Франса, собранные Полем Гзеллем. „Всемирная Литература“. Госуд. Изд.-во. Петербург — Москва, 1923, стр. 218, ц. 70 к.

Жан-Жак Бруссон, Анатоль Франс в туфлях и в халате. Изд.-ство „Петроград“, Ленинград — Москва, 1925, стр. 238, ц. 1 р. 25 к.

Марсель Ле-Гофф, Анатоль Франс в годы 1914—1924. Издательство „Время“, Ленинград, 1925, стр. 206, ц. 1 р. 10 коп.

Н. Сегюр, Разговоры с Анатолем Франсом. Изд.-ство „Сеятель“, Ленинград, 1925, стор. 120, ц. 70 к.

Мемуарна література про Анатоль Франса. Смерть великого французького письменника викликала живий інтерес до складної й глибокої постаті художника й мудреця, до його особистого людського обличчя. Тому широкий успіх у читача мали мемуари про письменника, що деталізували його образ, знайомили з його інтимними рисами, вводили до „домівки мудреця“, показували його серед друзів та учнів, на тлі щоденного життя і т. д. На жаль, не всі мемуаристи вдержалися на відповідній межі цілком законного інтересу читача до інтимного людського образу письменника і, наприклад, його „особистий секретар“, Жан-Жак Бруссон, не стільки цікавився інтимною людською особистістю Франса, скільки специфічними таємницями його „пантофель та халату“. Те, мабуть, і забезпечить найбільш „широкий“ успіх мемуарам Бруссона, але це буде переважно тим „успіхом скандалу“, до якого завжди така ласа юрба людська. Мемуари Бруссона густо пересолено й приперчено, але його сілнь не так звана атична сілнь, а надмір перцю надає мемуарам присмак не дуже високого ґатунку. Епіграфом до тих мемуарів можна-б поставити старе твердження, що нема великої людини для льокая... Замість мудреця, великого поганина ХХ-го віку, безкрайого спектика й іскрометного іроніста та борця за кращі ідеали людства соковите й злосливе перо Бруссона змальовує більш образ беззмістовного, хоч і дотепного старечого белькотуна циника, часто-густо ницака, майже порногрофа... Проте, книжка Бруссона не позбавлена інтересу, факти, що їх зібрано в ній цікаві, треба лише вміти читати і, звільнившись від освітлення, яке дає фактам і цілій постаті Франса Бруссон, зрозуміти їх в аспекті Франсовських іроній та скепсису... Марсель Ле-Гофф на перших же сторінках своєї книжки влучно зазначає, що Франс „великий глузівник“: „Мені здається, що ніщо в світі не бавило його більш, ніж — сміятись з усього, з друзів, близьких, навіть з членів родини, ніколи при тому нікого не ображаючи“ (Ле-Гофф, стор. 10). Коли-б він додав — „навіть з себе“, було-б вповні зрозуміло, чому сміх Франса ніколи нікого не ображав... Для іронії Франса не було жадних меж... Мемуари Гофа присвячено пустельництву останніх 10 років життя Франса в Ла-Бешельєри, вони з'являються цікавим і корисним додатком до більш блискучої доби „Віли Саїд“, хоч авторові їх і не зрозумілий на цілий зріст мудрець Франс, а іноді він друтує непотрібними нятяками на те, що він щось знає ще та не розповість... Франса „Віли Саїд“ маємо в мемуарах Бруссона й Гзеля. В загальному вони подають однаковий, іноді тотожний матеріал¹⁾. Та лише Гзель, що сумлінно й з любов'ю зібрав „бесіди“ maitre'a (вчителя), змальовує правильний і привабливий образ художника-мислителя, скептика й іроніста з його непохитаною ніякими світовими катастрофами вірою в поступ людства. За допомогою Гзеля

¹⁾ Книжка Гзеля вийшла ще за життя Франса, але вже тоді, коли все малось для підсумків і змалювання синтетичного образу.

можна неутралізувати й хиби Брусоновського освітлення і не без користі та цікавості прочитати його мемуари. А матеріал їхній разом з „бесідами“ у Гзеля (особливо розділ в його книзі „Символ веры неверующего“, стор. 53—69, а в цьому особливо на стор. 66—67 слова Франса про „почуття скептиків“ та „іронію“¹⁾) допомагають читачеві наочно підійти до розуміння шляхів скепсису й іронії А. Франса „Повний іронії і насмішкуватий“, А. Франс, як батько-Бержере), — (до речі, обидва мемуаристи часто називають Франса — Бержера). — „дуже ще й жалів людей“, бо з його ранішньої догадки, що ми, смертні, лише „змінні образи у всесвітній ілюзії“, впливав у нього „нахил до суму, м'якості і співчуття“. („Книга моя друга“). А разом з ним його скепсис поволі з'їдав сам себе. Від скепсису до всього, в тому числі — і до власного скепсису, шляхом діалектичного заперечення вийшов Франс на шляхи віри й актуальність поставив на місце споглядання. Але ж і на нові шляхи віри Франс вийшов, не позбавившись гостроти своєї іскрометної іронії і безодньої глибини скепсису. Тому й треба бути занадто примітивним, щоб не бачити і не розуміти всієї складності Франсової „осани“ і в багатьох його „так“ не відчуті гримаси іроніста і скептика, що разом з іронією і скепсисом мав ще й „великий жаль до людей“, який і був prima movens при утворенні його „віри“. Намагаючись побачити справжні риси справжнього обличчя великого лицаря й воїownika за крапці ідеали людства, ми пізнаємо в них здавна знайомі зморшки іронії та скепсиса. Великий борець до останнього живився таки плодами, що зірвав колись в „Саду Епікура“. Це незаперечно для кожного уважного читача „бесід Анатолія Франса“, що записав Поль Гзель. Скрізь знаходимо у Франса — в його іронії і скепсисі те, що Брандес називав „важким тягарем трьох культур“. Стара мідна Єврейська кров, молоко римської вовчиці та гальський геній — ось коріння тієї складної культури, в який великий декаданс (упад) — утом, властивий кожній високо-розвиненій культурі, так химерно сплітаючись з Дон-Кіхотським завзяттям, як свідоцтвом ще свіжих, невичерпаних сил, — викликали таку барвисту, з таким гострим ароматом квітку, як іронія і скепсис Франса...

Найбільш матеріалу для такого розуміння постаті А. Франса дають мемуари Сегюра, хоч автор їх на перший план висуває трагедію „внутрішнього спустошення“, нездібність утворити собі „куміри“. Своїм споминам Н. Сегюр передпосилає спробу в нарисі „Справжній Анатоль Франс“ (стор. 7—13) — „кількома рисами змалювати Анатолія Франса“, яким він йому „здавався“, яким він „розумів його“. Останні розділи книги, особливо „Сум життя“ (ст. 106—111) „Трагедія генія“ (ст. 112—119) дають для такого розуміння багатий та цікавий матеріал, що, однак, не заперечує того виходу (через скепсис і до власного скепсису) на стежки нової „віри“, який вищезазначено на підставі матеріалу творчості художника філософа. Остання до синтетичного портрету, змалюваного побожним пером Сегюра, додає ще кілька дорогоцінних рисочок, від яких образ А. Франса стає ще привабливішим, ще сучаснішим і нашої сучасності, ще більш дорогим і потрібним.

Не менш цікавий матеріал і інших розділів книги Сегюра, що знайомлять, як з поглядами, так і з характером бесід славного maître. Цілу книгу написано з почуттям глибокої „побожности“, але не тієї „побожности“, що замість життєвого обличчя змальовує „ікону“, лише тієї, що допомагає правильно розуміти й цінити по заслугі. Справедливо зазначає Сегюр: „багато не вміло підвестись до його рівня, вважаю його диваком, намагалось знизити його. Аджеж ми вміємо міряти всіх лише на свій аршин, і той, хто вищий за нас, лишається незрозумілим“ (стор. 8—9). Жало цих рядків ніби скеровано проти злосливості Бруссона. І підходячи з освітленням Сегюра до фактів, що розповідає Бруссон, навіть для тих фактів знаходимо вірну оцінку, позбавляючись від покалічених образів кривого дзеркала Бруссона

Мих. Могилянський

Микола Куліш. 97, Державне Видавництво України, ст. 71, in 8°. 1925.

Це ті 97, що до появи в світ друком, уже були відомі. Це ті 97, що зразу зажили заздрої слави і висунули наперед їхнього автора. Не-щодавно виставили її франківці 50 разів. Надзвичайна популярність цієї п'єси на Україні свідчить за те, що автор зумів покласти в п'єсу якийсь химерний секрет, чого досі в царині революційної драматургії не спромігся дати ще жадний письменник. Секрет-же цей

¹⁾ „Їхня (скептиків) постійна іронія — лише вираз їхнього розпачу. Вони сміються, але їхня веселість укриває завжди гіркоту. Вони сміються, щоб не заплакати“ (стор. 67).

дуже простий, аж надто простий. І полягає він ось в чому. До 97 всі, геть чисто п'єси революції, давали драматичні схеми. Виводжувано табори тих, що борються, прищеплювано до них другорядних і третьорядних персонажів, давано зав'язку і відповідну розв'язку. При чому, надивовижу, за декількома винятками, всі розв'язки кінчались урочистим співом Інтернаціоналу. Звичайно, революційні і контр-революційні схеми рухались, виголошували діалоги, робили відповідні схематичним своїм характеристам вчинки, і заслуга отаких-то п'єс була велика, бо давала вона привід до революційної дії. Цього вимагав фронт ідеологічної боротьби, фронт простий і не лукавий своєю суттю, і не лукава драматургія не заглиблюючись в шукання, просто давала її. Був попит і він народжував відповідних спробників. Було не-щодавно, навіть зовсім не-щодавно, коли Книгоспілка складала з спецами цієї справи. Умова на певну кількість п'єс на такі теми до певного числа і автори совісно виконували умови.

В 97 з'явилися на кону не схеми з іменами і діями, а живі люди революції. Революція стала побутом і побут викреслив типи. Дядько, якого виводжувано на кін тільки для глуму, з'явився героєм, відповідальним будівничим „совецької власті“, не було традиційної Марусі й Солохи з їхнім коханням і зрадництвом — з'явилися непомітні „єрої революції“ — неможлики, невідфарбовані, не на костурах вольної фантазії драматурга, а з кров'ю, з вірою і сміхом, з болем, справжні, такі, які вони є по глухих кутках Республіки.

Своєю простою і жорсткою правдою ці неможлики й покорили глядача, щирі сльози вирвали з його очей і засвітили щирим, нечуваним ще на кону революції сміхом.

П'єсу становлять у 4 епізоди з життя неможликих в лютий голод 1921 — 22 років. Але автор використав для своєї п'єси всі драматичні досягнення старої драматургії і зміло і правдиво спаяв це все в одну монументальну цілість. Особлива прикмета цього драматичного писемства, це сполучення моменту трагічного з комедійним, коли не встигає спалахнути сміх і його вбиває момент драматичний, або ж навпаки (сцена вбивства агітатора, смерть Сірьоги Смика то-що) ці моменти ритмічно чергуються з початку й до кінця п'єси, і хоч вони не дають напруженого чекання, як розгортається драматична боротьба (вона йде повільно, невблаганно жорсткою, вриваючись в пам'ять повільністю свого темпу), коли глядач зацікавлений неодмінно боротьбою, словесними турнірами (на них переважно побудовано всю п'єсу).

Повільне розгортання епізодів, повільний ритм, викликають деяке нарікання, але така вся п'єса 97 — шматок життєвої правди низових революціонерів, де мляво котяться вози, повільно ходять плуги, де не чути „ритму пропеллера“ і шаленого бігу автомобілів. Такий був розрахунок авторів, цеж-бо п'єса спеціального призначення: для клуні.

Заслуга М. Куліша в тому, що перший він за революцію показав, як треба бути щирим і простим, і яку це має вагу.

Проте, застерегти треба молодих драматургів не робити з п'єси євангелія, альфи і омеги драматичних досягнень. Бо в літературному поступі 97 — є з'явище реакційне.

І. Дніпровський

Ленін і кооперація

(СПРОБА БІБЛІОГРАФІЇ)

Література про Леніна та його погляди на кооперацію досягла вже значного розвитку. Пояснюється це тим, що саме Ленінові належить перша спроба визначити роль кооперації в умовах буржуазно-капіталістичного ладу і в умовах пролетарської диктатури. В першому випадку кооперація є тільки паліатив, що не має особливого практичного значіння в боротьбі пролетаріату за визволення від капіталістичного визиску, чим і пояснюється байдужість професійних та політичних організацій пролетаріату до кооперації. В другому випадку кооперація є справжній засіб перебудувати суспільство.

Про це Володимир Ілліч каже в своїх останніх статтях „Про кооперацію“, що вперше надруковано в „Правді“ (травень 1923 р.), а потім багато разів передруковано.

З цих статтів ми й мусимо почати. Після „Правди“ їх було видано багатьма видавництвами, разом з тим „Красною Новью“, „Прибоем“, та „Книгоспілкою“. Остання видала ці статті двома виданнями — російською й українською мовами. Видання „Прибою“ відрізняється від інших тим, що крім останніх статтів Леніна, в цьому виданні уміщено ще й деякі матеріали, а саме: його промову про робітничу кооперацію (на 3-му З'їзді робітничої кооперації 7-го грудня 1918 р.) та витяги з брошури про продподаток (кооперація та державний капітал — з промови на II Всеросійському З'їзді Р.Н.Г. 18 грудня 1918 р.).

На другому місці треба поставити книжку: В. И. Ленин „О кооперации“ — промови та статті, в яких В. І. порушував кооперативну справу. Книжку видано ГИЗ'ом за редакцією тов. Мещерякова, що додав до неї вступну статтю.

Цей збірник цікавий тим, що з його наочно видно, як ставився В. І. до кооперації, коли йому доводилось стикатися з нею. Підход Леніна до кооперації завжди певний і ясний: що може дати кооперація пролетаріату тепер і дати не взагалі, а для успіху революційної боротьби? Кооперація цікава для його остільки, оскільки вона допомагає наймити звільнитися від визиску, оскільки вона робить його дужчим в боротьбі з капіталом. Не можна робити з кооперації якогось фетиша, треба пристосовувати її до обставин часу, використати як найповніше й найдоцільніше.

Весь матеріал т. Мещеряков поділяє на чотири розділи: 1) статті, що були надіслані підчас боротьби з народниками, від початку літературної праці Леніна й кінчаючи „Аграрным вопросом“.

2) стаття з „Соціал-Демократу“ 1910 р. з приводу резолюції про кооперацію Копенгагенського Соціалістичного Конгресу. Треба зазначити, що В. І. брав участь в роботі Кооперативної Секції Конгресу й пропонував резолюцію, якої Конгрес не ухвалив. Статтю, що її згадано, і присвячено з'ясуванню позиції Конгресу в кооперативній справі.

3) Витяги зі статтів та промов Леніна про кооперацію в умовах військового комунізму (1918 — 1920 р. р.) й 4) статті й промови останніх років (1921 — 1923) — часів НЕП'у.

Цю ж статтю т. Мещерякова уміщено в його книзі „Современная кооперация“ під назвою „Ленин и кооперация“. Стаття досить докладно розглядає думки Леніна про кооперацію й дає основні віхи для того, хто схотів би вивчити погляди В. І. на кооперацію.

Цьому ж (вивченню Ленінської теорії кооперації) присвячено книжку тов. Лозового А. „Ленин и кооперация“. Два видання „Новой Москвы“: перше — 1924 р. й друге — 1925 р. Різниця незначна — деякі поправки в цифрах в кінці книжки та передмова т. Сарабянова (в другому виданні). Готується (ДВУ) український переклад.

Тов. Лозовий йде тим же шляхом, що і т. Мещеряков, відзначаючи ті ж основні моменти: він ілюструє наведені думки В. І. фактичним матеріалом, досить цікавим, (або, як каже в передмові тов. Сарабянов — автор подає історію кооперативного

руху і на його тлі наводить думки В. І.). Книжка має деякі хибі (непропорційність окремих частин), але вони не позбавляють її певного значіння і можна сказати, що в літературі, присвяченій питанню, яке нас цікавить, вона заслуговує на увагу. Із 7 розділів, що є в книзі, три присвячено народництву, та критиці його трактовки кооперації як засобу соціалістичного будівництва взагалі, незалежно від обставин часу й місця, а решта — з'ясовує ролі кооперації в умовах капіталізму та пролетарської диктатури.

Взагалі треба визнати, що книжка є цікава й потрібна робота. Основні моменти розвитку кооперації, протилежність завдань дореволюційної кооперації й радянської, значіння кооперативного капіталізму в системі радянського соціалістичного будівництва й т. ин. — усе це виявлено в книжці т. Лозового досить рельєфно й ясно.

Нарешті, маємо ще три брошури, що трaktують про цю справу. Це будуть книжки:

Н. Мещерякова, вид. Чер. Шляху, 1925 р.

В. Куйбишева, вид. Моск. Роб. 1925 р. й

А. Балтина, вид. Заккінга, 1925 р.

Усі під назвою „Ленін і кооперація“: перша — українською мовою, дві останні — російською. Книжка тов. Балтина виходить третім виданням.

Перші дві книжки є доповіді, що їх прочитали автори на різних зборах і потім надрукували.

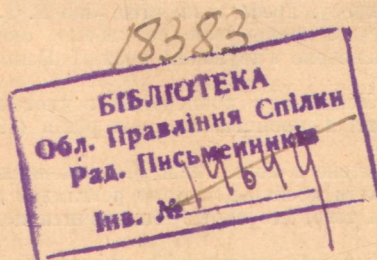
Найкращою з них треба визнати брошуру тов. Мещерякова, що дає суцільний огляд в історичному розрізі поставленого питання. Брошуру тов. Куйбишова не так витримано (загальний вигляд порушується цифровими ілюстраціями, що раптом затримують всю увагу читача, відхиляючи його од основного в книжці).

Брошура тов. Балтина вигідно відрізняється од двох попередніх систематизацією матеріалу, який розподілено в певних розділах — кооперація і пролетарська революція, кооперація і соціалізм, кооперація і селянство, кооперація і культурна революція, неодмінність підтримки кооперації й, наприкінці, кооперація й комуністична партія. До книжки додано адресу, що було піднесено В. І. в листопаді 1923 р. ювілейними зборами Центроспівки, які обрали Леніна почесним кооператором СРСР.

Взагалі — кожна книжка дає можливість уявити собі, як ставився до кооперації Ленін і що вважав він в ній за цінне при тих чи інших обставинах. Єдине, що хочеться зазначити, говорячи про ці книжки, це те, що всі вони призначені для читача, досить розвиненого, освіченого — мова, трактовка, ілюстрації й т. ин. — усе це не під силу масовому читачеві, що тільки ще придивляється, можна сказати, до книжки, яка не посідає ще певного й звичного місця в його житті. Отже завдання, що кооперація мусить його виконати, — це видання популярної книжки, що розказала-б приступною мовою широким масам читачів села й міста — як дивився на кооперацію Ленін, чого він од неї чекав і яким повинен бути той кооператор, що захоче виконати заповіті Леніна.

Правда, деякі спроби ми маємо. Тепер, мабуть, нема такої книжки, де-б не було щось сказано про т. Леніна й кооперацію, але це завжди „між иншим“. Самі-ж статті В. І. все-ж таки широкому читачеві не доступні й вимагають коментарів.

С. Зарудний



УКРАИНСКИЙ ТРЕСТ СЕЛЬСКО-ХОЗ. МАШИНОСТРОЕНИЯ

„УКРТРЕСТСЕЛЬМАШ“

ПРАВЛЕНИЕ: г. ХАРЬКОВ,
□ ул. СВЕРДЛОВА, 1 □

ОБ'ЕДИНЯЕТ

III 21 ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЗАВОД III
СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННЫХ МАШИН

ПРЕДЛАГАЕТ

СО СВОИХ ЗАВОДОВ И СКЛАДОВ КООПЕРАТИВАМ,
КОЛЛЕКТИВАМ, СЕЛЬХОЗАМ И СЕЛЬСКИМ ХОЗЯЕВАМ
ПО ЗАВОДСКИМ ЦЕНАМ:

ПЛУГИ, БУККЕРА, БОРОНЫ, КУЛЬТИВАТОРЫ, СЕЯЛКИ,
ЖАТКИ, ЛОБОГРЕЙКИ, САМОСКИДКИ, МОЛОТИЛКИ,
ХЛЕБНЫЕ И КУКУРУЗНЫЕ, КОННЫЕ ПРИВОДА, СЕЯЛКИ,
СОРТИРОВКИ, МЕЛЬНИЧНЫЕ ПОСТАВЫ, ПРОСОРУШКИ,
СОЛОМОРЕЗКИ, КОРНЕРЕЗКИ, ЗЕРНОДАВИЛКИ,
ЗЕРНОДРОБИЛКИ, ПРЕССА СЕННЫЕ, МАСЛОБОЙНОЕ
ОБОРУДОВАНИЕ, НЕФТЯННЫЕ ДВИГАТЕЛИ, ТРАКТОРЫ
„ЗАПОРОЖЕЦ“, ЗАПАСНЫЕ ЧАСТИ К НИМ
И РАЗНОЕ ЛИТЬЕ КОВКОГО ЧУГУНА

III ПРОДАЖА ПРОИЗВОДИТСЯ ЗА НАЛИЧНЫЙ III
РАСЧЕТ И В КРЕДИТ НА ЛЬГОТНЫХ УСЛОВИЯХ

== СКЛАДЫ УТСМ ВО ВСЕХ ==
ОКРУЖНЫХ ПУНКТАХ УКРАИНЫ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ БАНК "УКРАЇНБАНК"

ФІНАНСОВИЙ ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

ПАЙОВИЙ КАПІТАЛ — 3.140.950 (ОПЛАЧЕНИЙ ПОВНІСТЮ)
БАЛАНС НА 1-Е СЕРПНЯ 1925 Р. — 30.500.000 КРБ.
ПРАВЛІННЯ Й ЦЕНТРАЛЬНА КОНТОРА
в Харкові, майдан Тевелева, 2

ФІЛІЇ Й АГЕНТСТВА
ПО ВСІХ МІСТАХ УКРАЇНИ І В МОСКВІ
ЗАКОРДОННІ ЗАСТУПНИЦТВА В ЛОНДОНІ ТА БЕРЛІНІ

ooo УКРАЇНБАНК ooo

ПРОВАДИТЬ

Всі банківські операції, всякого роду товаро-комісійні операції по дорученню своїх клієнтів-пайщиків.

ПРИЙМАЄ

Заготовлений кооперативними організаціями зернохліб та зернопродукти для комісійної реалізації на внутрішніх та зовнішніх ринках.

В И Д А Є

Позики під здані для реалізації прод.

ПРИЙМАЄ

Комісійні доручення на постачання хліба для кооперативних організацій.

ПРОВАДИТЬ

Дисконт дублікатів і видає позики під крам.

ПРИЙМАЄ

Перекази та інші доручення на всі міста України, СРСР і за кордон.

ТОРГОВО-ПРОМЫШЛЕННЫЙ БАНК СССР

Телеграфный адрес: ПРОМБАНК

Правление в Москве, Карунинская площадь (б. Биржевая), д. 2-7

ПРОМБАНК ОБСЛУЖИВАЕТ

промышленность, транспорт, внешнюю и внутреннюю торговлю

— ВСЕУКРАИНСКАЯ КОНТОРА ПРОМБАНКА в г. Харькове —
ПРОИЗВОДИТ все банковые и торгово-комиссионные операции, организацию сбыта
продукции промышленных предприятий и снабжение промышленности СЫРЬЕМ
и МАТЕРИАЛАМИ

Представительства по продаже продукции: ЮГОСТАЛИ, ЮМТ'а, САХАРОТРЕСТА,
МАХОРОТРЕСТА, ЮГОСОЛИ, ЭЛМАШТРЕСТА И ЛАКОКРАСКИ

ГЕНЕРАЛЬНОЕ АГЕНТСТВО УКРОССТРАХА

Прием полисов иностранных страховых О-в „Нью Йорк“, „Эквитебль“, и „Урбэн“
для предъявления претензий

Иностранные корреспонденты ПРОМБАНКА — крупные банки во всех значительных
пунктах Европы и все банковые отделы торгпредства НКВТ за границей

Переводные операции с Сев.-Американскими Соединенными Штатами, Канадой
и другими странами

Выплата переводов в американских долларах

„ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ“

ВЕЛИКИЙ ГРОМАДСЬКО - ПОЛІТИЧНИЙ І ЛІТЕРА-
ТУРНО - НАУКОВИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІСЯЧНИК

ЗА РЕДАКЦІЄЮ С. Пилипенка, П. Тичини, М. Хви-
льового, О. Шумського (Гол. Ред.) і М. Ялового.

ЧЕРВОНИЙ
ШЛЯХ

№4
1925

«ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ» має на меті дати широкому читачеві те нове, що з'являється на полі художнього, літературно-наукового та політичного життя України, Союзу Радянських Республік та за-кордону.

«ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ» містить кращі твори художні, літературно-критичні розвідки, наукові праці та статті на сучасні політичні теми.

«ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ» має постійні відділи: а) красного письменства б) громадсько-політичний, в) науковий, г) історико-літературно-критичний, д) хроніка е) бібліографія.

«ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ» має власних кореспондентів у Берліні, Відні, Нью-Йорку, Вінніпегу, Копенгагені, Празі, Варшаві, Львові, Москві, Ленінграді та по всіх губерніях України.

В журналі беруть участь найзидатніші літературні й наукові сили.
ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ РОЗМІРОМ у 20-ть АРКУШІВ

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік	12 крб. — коп.
На півроку	6 " "
На 3 місяці	3 " "
Окреме число — 1 крб. 50 коп.	

РЕЦЕНЗІЇ ПРЕСИ:

... Відділи журналу зложені так дбайливо і з таким розумінням, а до того приносять такий багатий і цінний матеріал, що з цього боку «Червоний Шлях» дорівнює найкращим європейським журналам.

(„Н. Г.“ ВІДЕНЬ. 1924 р.)

Видає
Державне Ви-
давництво
України



Передплату приймає
Головна Контора Пе-
ріодичних Видань
Харків, пл. Р. Люксем-
бург, 23.

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ, ЛІТЕРАТУРИ Й НАУКИ „ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ“

ЗА НАЙБЛИЖОЮ УЧАСТЮ М. БАРАНА, О. ГЕРМАЙЗЕ, М. ГРАЦИНСЬКОГО, ОЛ. ДОРОШКЕВИЧА, В. ІВАНУШКІНА, І. ЛАКИЗИ., Ю. МЕЖЕНКА ОЛ. ПОПОВА, С. ПОСТЕРНАКА, ОЛ. СОКОЛОВСЬКОГО, О. СТРІЛЬЧУКА, Є. ЧЕРНЯКА.

«ЖИТТЯ й РЕВОЛЮЦІЯ» призначається для широких ко-
низового активу, переважно сільського—для передових селян
та робітників, для громадсько-активної інтелігенції.

«ЖИТТЯ й РЕВОЛЮЦІЯ» знайомить своїх читачів у приступній
формі з найновішими здобутками культури, науки, техніки.
«ЖИТТЯ й РЕВОЛЮЦІЯ» широко освітає культурне життя
України, Радянського Союзу та найголовніших країн Заходу.
«ЖИТТЯ й РЕВОЛЮЦІЯ» має такі оснівні відділи: 1) Політика,
Економіка, Марксизм. 2) Наука, Техніка, Сільське госпо-
дарство. 3) Культура, Мистецтво, Побут. 4) Що читати.

ДО УЧАСТИ В ЖУРНАЛІ ЗАПРОШЕНО НАЙВИ-
ДАТНІШІ СИЛИ УКРАЇНИ.

ПЕРЕДПЛАТА: На 1 міс.—70 к., на 3 м-ці—2 крб., на півроку—
3 крб. 75 к., на 1 рік—7 крб.

ЖИТТЯ й РЕВОЛЮЦІЯ

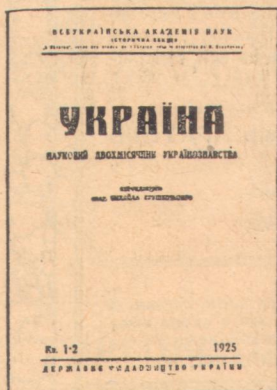
ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ
ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ,
ЛІТЕРАТУРИ й НАУКИ

ВІСНИК-ЖУРНАЛ
ВІС. Ж. 1-2
ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Видає
Державне Видавництво
України



Передплату приймає Головна Кон-
тора Періодичних Видань
Харків, пл. Р. Люксембург, 23.



НАУКОВИЙ ДВОХМІСЯЧН. УКРАЇНОЗНАВСТВА

„УКРАЇНА“

Орган історичної секції Всеукраїнської Академії Наук
під загальною редакцією Голови Секції — Академіка
М. Грушевського, за ближчою участю академіків, про-
фесорів і співробітників Академії: Д. Багалія, С. Ве-
селовського, О. Гермайзе, С. Грушевського, С. Єф-
ремова, А. Кримського, М. Макаренка, М. Марков-
ського, О. Новицького, В. Перетця, М. Птухи, Ю. По-
лівки, К. Студинського, Е. Тимченка, П. Тутків-
ського, В. Щербини та інших.

УКРАЇНА — науковий часопис української літератури, історії, мистецтва, мови,
письменства, фольклору, краєзнавства.

МАЄ РОЗДІЛИ:

- 1) Розвідки й замітки з усіх питань.
- 2) Історія громадського літературного життя 19-го й початку
20-го століття.
- 3) Критика, рецензії, обговорення.
- 4) Наукова хроніка.

ПЕРЕДПЛАТА: на рік за 5 томів „України“ і одного тому „Наукового збірника“
за 1925 рік — 6 крб., на 1/2 р. — 3 крб., окреме число — 1 крб. 25 коп.

„НОВА КНИГА“

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ КНИЖКОВОЇ ТА БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ,
КРИТИКИ Й БІБЛІОГРАФІЇ
ЗА РЕДАКЦІЄЮ С. ПИЛИПЕНКА І М. ГОДКЕВИЧА

Журнал виходить під загальним керуванням Відділу Друку ЦК КП(б)У.

„КНИГА“ є постійним поради́нком кожного, хто цікавиться книжкою, або в той чи інший спосіб зв'язаний з нею.

„КНИГА“ дає відповіді на запити масового читача.

„КНИГА“ подає систематичні періодичні огляди літератури з різних галузів знання.

„КНИГА“ містить широкі рецензії на всі (по можливості) книжки, що виходять на території УСРР.

ЖУРНАЛ МАЄ ТАКІ РОЗДІЛИ:

- | | |
|--|--|
| 1) Видавнича і друкарська справа. | □ 6) Праця видавництва і літераторів. |
| 2) Книжковий ринок і читач. | 7) Хроніка бюро радянських і партійних видавництв. |
| 3) Критично-рецензійний огляд нових видань. | 8) Інформаційно - справочний розділ. |
| 4) Бібліотекознавство. | |
| 5) Літерат.- наукове життя на Україні й на Заході. | |

ПЕРЕДПЛАТА НА ЖУРНАЛ: на 1 місяць — 50 коп., на 2 місяця — 1 карб., на 3 місяця — 1 карб. 50 коп., на 6 місяців — 3 карб., на 1 рік — 6 карб.

Видає
Державне Видавництво
України



Передплату приймає Головна
Контора Періодичних Видань
Харків, пл. Р. Люксембург, 23.

ДВОХТИЖНЕВИЙ ЖУРНАЛ

„ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ“

ОРГАН ДЕРЖАВНОЇ БІБЛІОГРАФІЇ УСРР

«Літопис Українського Друку» подає перелік всіх видань, що виходять в межах України і реєструються в Книжковій Палаті.

Щоб полегшити користування матеріалом, останній розбито на групи (художня, масова, дитяча, наукова



література і т. інш.). В інтересах бібліотек до опису додається індекс за десятиковою системою міжнародної бібліографічної класифікації, погоджений з Головною бібліотекою, і топографічний знак за Кеттером.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на 1 рік — 5 карб., на 6 міс. — 2 карб. 75 коп., на 3 міс. — 1 карб. 50 коп.

ЩОТИЖНЕВИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ НАУКОВО - ПОПУЛЯРНИЙ
І ГРОМАДСЬКИЙ ЖУРНАЛ

„ЗНАННЯ“

За редакц. І. НЕМОЛОВСЬКОГО

«ЗНАННЯ» має метою дати широ-
ким робітничо - селянським масам
у зрозумілій для них формі най-
різноманітніші знання з різних га-
лузів науки та життя

ЖУРНАЛ МАЄ РОЗДІЛИ:
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНО - ЕКО-
НОМІЧНИЙ. Особливу увагу
журнал віддає теорії та історії
соціалізму, історії революційного
руху, розвитку народного госпо-
дарства й взагалі питанням
економіки.



ПРИКЛАДНІ НАУКИ: Техніка, сільське господарство, медицина
й інші науки.

КРАСНЕ ПИСЬМЕНСТВО: вірші, оповідання й огляди літературного
життя.

ОГЛЯД ВНУТРІШНЬОГО й ЗАКОРДОННОГО ЖИТТЯ.

НА МІСЦЯХ. Дописи і хроніка робітничо - селянського життя.

НАУКА і ЖИТТЯ. Новіші винаходи в царині різних наук.

ПОРАДНИК САМООСВІТИ: поради гурткам і окремим особам, що
хотять самотужки здобути собі освіту.

ЛИСТУВАННЯ З ЧИТАЧАМИ. Запитання читачів і відповіді їм.

БІБЛІОГРАФІЯ.

ТЕАТР і КІНО.

НА ВІЛЬНУ ГОДИНУ. Шашки.

В ЖУРНАЛІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ НАЙВИДАТЛИВІШІ
НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНІ СИЛИ

ПЕРЕДПЛАТА:

На рік 7 крб. 50 к. ☐ на 3 місяці 2 крб. 25 к.
„ півроку 4 „ „ ☐ „ 1 місяць „ 80 „
Окреме число — 25 коп.

ВИДАЄ ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЄ

ГОЛОВНА КОНТОРА ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Харків, пл. Рози Люксембург, № 23.

